

Europos žmogaus teisių fondas

ATASKAITA

Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje

2012-2013 m.

(Tautinių mažumų teisės Lietuvoje)

Europos žmogaus teisių fondas

2013

Liepkalnio g. 103, LT-02121 Vilnius

Skambučiai internetu – EFHR

El. p. info@efhr.eu

Tel. + 370 69150 822

Skype – EFHR-LT

<http://www.efhr.eu>

Darbo valandos: pirm.-penkt. 9.30–18.00

Prenumeruokite naujausią informaciją apie EFHR veiklą ir žmogaus teises:

www.efhr.eu/newsletter/

<http://www.facebook.com/EFHR.EU>

1. Įvadas.....	4
2. Europos žmogaus teisių fondas	5
3. Teisinės priemonės, užtikrinančios žmogaus teisių apsaugą.....	7
3.1. Lietuvos įsipareigojimai JTO	7
3.2. Įstojusi į ET Lietuva ratifikavo:.....	7
3.3 Lietuvos įsipareigojimai ES.....	7
4. Tarptautinių institucijų dalyvavimas diskusijoje dėl žmogaus teisių Lietuvoje..	10
5. Tautinių mažumų teisės Lietuvoje.....	14
5.1. Švietimas.....	16
5.2. Asmenvardžių rašyba.....	21
5.3. Tautinių mažumų kalbos viešajame gyvenime	27
5.4. Topografiniai pavadinimai.....	29
6. Neapykantos kalba internete	33
7. Kiti incidentai susiję su tautybe.....	37
8. Ataskaitos dėl tautinių mažumų Lietuvoje.....	42
8.1. Europos Sąjunga	42
8.2. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija	43
8.3. Freedom House	44
8.4. Amnesty International.....	45
8.5. Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija.....	46
8.6. Europos žmogaus teisių fondas	46
8.7. Žmogaus teisių stebėjimo institutas.....	48
9. Išvados.....	49
10. Rekomendacijos paremtos EFHR 2012-2013 m. ataskaita.....	50

Santrumpų sąrašas:

DIŽTB – Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras
EFHR – Europos žmogaus teisių fondas
EK – Europos Komisija
EP – Europos Parlamentas
EP PK – Europos Parlamento Peticijų komitetas
ES – Europos Sąjunga
ES TT – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
ESBO – Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija
ESF – Europos socialinis fondas
EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas
JTO – Jungtinių Tautų Organizacija
LGPC – Lygių galimybių plėtros centras
LLRA – Lietuvos lenkų rinkimų akcija
LLS – Lietuvos lenkų sąjunga
LR – Lietuvos Respublika
LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
LR VRM – Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija
NVO – nevyriausybinė organizacija
VKI – Valstybinė kalbos inspekcija
VTEK – Vyriausioji tarnybinės etikos komisija
ŽTSI – Žmogaus teisių stebėjimo institutas

1. Įvadas

Iki įstojimo į Europos Sąjungą (toliau – ES) 2004 m. Lietuva aktyviai siekė atitikti visus Vakarų Europos demokratinėms valstybėms būdingus socialinius standartus. Po Sovietų Sąjungos žlugimo, siekdama integruotis į Europą, Lietuva turėjo pripažinti demokratines vertybes ir atitikti keliamus eurointegracijos reikalavimus, kas tapo prioritetu 1990–2004 m. Tapdama daugelio tarptautinių organizacijų nare, Lietuva prisiėmė ne tik politinius ir ekonominius įsipareigojimus, bet taip pat ir įsipareigojimus žmogaus teisių apsaugos srityje. Nepaisant to, kad jau dešimtmetį Lietuva yra pilnavertė ES narė, nuo 2004 m. šioje sferoje labiau pastebimas regresas nei pažanga. Manoma, jog šiai padėčiai įtakos turėjo tai, kad įstojus į ES nustojo veikti bet kokie monitoringai ir politinio spaudimo mechanizmai¹.

Dar 2011 m. Europos žmogaus teisių fondas (EFHR) JT Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetui pateikė alternatyvią ataskaitą dėl Tarptautinės visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje, skirtą tarpinių ataskaitų (IV ir V) apžvalgai². Ataskaitoje EFHR atkreipė dėmesį į nerimą keliančią valstybinių institucijų praktiką, susijusią *inter alia* su susirinkimų laisve. Fondas taip pat pritarė Žmogaus teisių stebėjimo instituto (ŽTSD) skelbtam pranešimui, jog „Lietuvai būdingas žemas sąmoningumo apie žmogaus teises lygis tarp sprendimų priėmėjų, valstybės tarnautojų, teisingumo sistemoje, žiniasklaidoje ir visuomenėje bendrai“.

Šią ataskaitą parengė siekdamas atskleisti dabartinę žmogaus teisių padėtį Lietuvoje narystės ES ir kitose tarptautinėse organizacijose (JTO, ET ir kt.) kontekste. Ypatingas dėmesys ataskaitoje skiriamas tautinių mažumų teisių apsaugai, įskaitant švietimo, asmenvardžių rašybos ir topografinių pavadinimų klausimus. Žmogaus teisių įgyvendinimo 2012-2013 m. apžvalgoje vienareikšmiškai teigiama, kad Lietuvoje trūksta teisinių sprendimų, reglamentuojančių ir užtikrinančių tautinių mažumų teises.

Tokia padėtis susiklostė nepaisant to, kad valstybė prisiėmė daugybę tarptautinių teisinių įsipareigojimų dėl ypatingos šios pažeidžiamos grupės apsaugos.

Lietuva yra vienintelė šalis Europoje, ratifikavusi Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją (toliau – Pagrindų konvencija), o vėliau panaikinusi Tautinių mažumų įstatymą. Nuo įstatymo atšaukimo 2010 m. Lietuvoje nebėra atskiro teisės akto, saugančio šią pažeidžiamą visuomenės dalį. Nuo to laiko tautinių mažumų atstovai buvo dažnai persekiojami ir baudžiami už aktyvų naudojimąsi savo teisėmis, kurios turėtų būti ginamos

¹<http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/h-mickevicius-isivyrauja-priesiskumas-zmogaus-teisems-354507>

²<http://www.efhr.eu/wp-content/uploads/2011/03/AR-PL-2011-04-03.pdf>

remiantis žodžio laisvės ir nediskriminavimo principais. Lietuvos žiniasklaidoje gausu diskriminuojančių, neapykantą kurstančių straipsnių, internetiniuose komentaruose kuriamas neigiamas tautinių mažumų įvaizdis ir net raginama susidoroti su šių grupių atstovais. Valstybinės institucijos nesiima veiksmingų priemonių, kad būtų išvengta tokių pasisakymų, o jų autoriai būtų nubausti.. Žinomi tik keli teismo procesai, kuriuose buvo nagrinėjamos bylos dėl rasinės ir etninės diskriminacijos. Daugybė galimai tautiniu pagrindu padarytų nusikaltimų nebuvo tinkamai ištirti teisėsaugos institucijų, o pažeidėjai nebuvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Tarptautinėje teisėje apibrėžiamos pagrindinės žmogaus teisės, kurios negali būti ignoruojamos, nes šalys prisiėmė tam tikrus įsipareigojimus ir privalo juos vykdyti. Taip pat ir Lietuva privalo kuo skubiau įgyvendinti savo noru priimtus tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių srityje.

2. Europos žmogaus teisių fondas

Europos žmogaus teisių fondas yra nevyriausybinė organizacija, įkurta reaguojant į didėjančią žmogaus teisių, įskaitant tautinių mažumų teises, pažeidimų skaičių Lietuvoje.

Pagrindinės EFHR veiklos kryptys:

- rengti mokymo ir tyrimų iniciatyvas žmogaus teisių problematikos srityje;
- apsaugoti žmogaus ir socialiai pažeidžiamų grupių interesus, skatinti lyčių, mažumų ir asmenų lygybę;
- skleisti žmogaus teises kaip valstybės ir visuomenės funkcionavimo pagrindą,
- stiprinti pagarbą žmogaus orumui ir teisėms visuomenėje;
- veikti žmogaus teisių apsaugos labui;
- remti novatoriškus sprendimus visuomeninio gyvenimo srityse, visų pirma apsaugant žmogaus ir piliečių teises ir laisves;
- remti visapusišką visuomenės vystymąsi, visų pirma visuomeninę, informacinę, kultūros, mokslo ir švietimo veiklą demokratijos plėtros labui;
- plėtoti ir stiprinti aktyvaus bendradarbiavimo, plėtojant pilietinę visuomenę, poziciją,
- inicijuoti, remti ir vykdyti žinių ir kvalifikacijų, leidžiančių fiziniams asmenims atlikti visuomenines ir profesines pareigas, įgijimą,

- inicijuoti, remti ir vykdyti plačiai suvokiamas pilietines konsultacijas, visų pirma atsižvelgiant į nemokamą teisinę pagalbą fiziniams ir juridiniams asmenims

EFHR reguliariai vykdo įvairaus pobūdžio projektus, siekdamas didinti visuomenės sąmoningumą apie žmogaus teises ir jų apsaugą. EFHR darbuotojai ir bendradarbiai organizuoja nemokamus mokymus šia tema mokyklose bei aukštosiose mokslo įstaigose. Be to, organizacija nemokamai platina informacinius ir šviečiamuosius leidinius. Šių veiklų tikslas yra visuomenės švietimo gerinimas žmogaus teisių, jų įgyvendinimo ir apsaugos srityje.

EFHR darbuotojai aktyviai stebi internetinėje erdvėje pasirodančius diskriminuojančius ir įžeidžiančius komentarus. Pastebėję galimus pažeidimus (komentarų, kurstančių rasinę arba tautinę neapykantą), EFHR teisėsaugos pareigūnams teikia prašymus pradėti ikiteisminius tyrimus dėl galimai nusikalstamos veikos.

EFHR taip pat vykdo žiniasklaidos stebėseną ieškodamas straipsnių, pateikiančių tikrovės neatitinkančią arba tyrimų ir statistikos duomenis iškreipiančią informaciją. Priklausomai nuo pažeidimo pobūdžio, EFHR teikia siūlymus ir skundus atitinkamoms institucijoms dėl Žurnalistų etikos pažeidimo, prašo ištaisyti klaidingą arba šališkai pateiktą informaciją.

EFHR taip pat domisi skelbiamais diskriminuojančiais darbo skelbimais, kai darbdaviai nurodo nepagrįstus reikalavimus susijusius su lytimi, seksualine orientacija, negalia, amžiumi, rase, etnine kilme, tautybe, religija, kalba, kilme, socialine padėtimi ir įsitikinimais. Radę galimus pažeidimus, EFHR teikia skundus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai.

Šiuo metu EFHR yra aktyviausia organizacija Lietuvoje, vykdanči neapykantos kalbos internete stebėsenos kampaniją. Įgyvendinamo projekto tikslas yra sugriauti įsigalėjusią nuomonę, kad žmonės, kurie virtualiojoje erdvėje įžeidžia kitų asmenų orumą, yra nebaudžiami. Iki 2013 m. į prokuratūras buvo nukreipta daugiau nei 400 pareiškimų dėl ikiteisminių tyrimų pradėjimo, po kurių išnagrinėjimo jau buvo skirta virš 23 baudų. Visgi šios bausmės yra pernelyg mažos ir todėl neefektyvios kovojant su žmogaus teisių pažeidimais virtualiojoje erdvėje. Įžeidžiančių komentarų autoriai tą pačią nusikalstamą veiką vykdo keletą kartų ir kaskart išvengia didelių baudų apgailestaudami už savo veiksmus. Ne mažiau svarbu yra ir tai, jog valstybės organai, tokie kaip policija, dažnai net nenagrinėja panašių atvejų dėl nesugebėjimo arba nenoro nustatyti įžeidžiančių komentarų autorių tapatybės.

3. Teisinės priemonės, užtikrinančios žmogaus teisių apsaugą

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuva tapo daugelio tarptautinių organizacijų nare bei prisiėmė daugybę įsipareigojimų tautinių mažumų apsaugos srityje.

3.1. Lietuvos įsipareigojimai JTO

- JTO deklaracijos „Dėl tautinėms, arba etninėms, religinėms ir kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių“;
- Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto;
- Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (Lietuva ratifikavo Konvenciją 1998 m. lapkričio 10 d., išskyrus Konvencijos 14 straipsnį – Konvencijos 14 str. dalis yra fakultatyvinė, todėl nesuteikia Rasinės diskriminacijos panaikinimo komitetui kompetencijos priimti ir nagrinėti skundus, pateiktus jo jurisdikcijai priklausančių asmenų arba asmenų grupių, kurios mano esančios aukos, kadangi Lietuva pažeidė Konvencijoje jiems numatytas teises);
- Vaiko teisių konvencijos, kurios 30 straipsnyje numatyta, kad tautinių mažumų vaikai turi teisę mokytis gimtąja kalba (Lietuva ratifikavo 1995 m. liepos 3 d.).

3.2. Įstojusi į ET Lietuva ratifikavo:

- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją;
- Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją;
- Lietuva nepasirašė ir neratifikavo Europos regioninių ir mažumų kalbų chartijos.

3.3 Lietuvos įsipareigojimai ES

- ES pagrindinių teisių chartija;
- Direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės;
- 2000 m. lapkričio 27 d. ES Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus.

Be to, Lietuvai galioja ES Teisingumo Teismo (toliau – ES TT) ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) sprendimai. Papildomai Lietuva pasirašė daugybę dvišalių susitarimų, kurių nuostatos įpareigoja užtikrinti žmogaus teisių įgyvendinimą, įskaitant tautinių mažumų

teisių, savo teritorijoje. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos ir Lenkijos sutartį dėl draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo (1994), Lietuvos ir Baltarusijos sutartį dėl geros kaimynystės ir bendradarbiavimo (1995), Lietuvos ir Ukrainos sutartį dėl draugystės ir bendradarbiavimo (1994).

Priešingai nei tarptautinių sutarčių nuostatose, tautinių mažumų klausimų reguliavimas nacionaliniuose įstatymuose yra ribotas. LR Konstitucijos 37 str., skelbiantis, kad „*piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius*“ nesudaro rimto ir tvirto tautinių mažumų teisių apsaugos pagrindo. 1989–2009 m. galiojės Tautinių mažumų įstatymas³, numatantis daugybę atskirų tautinių mažumų teisių, įskaitant teisę į švietimą tautinių mažumų kalbomis, dvikalbius topografinius pavadinimus ir t.t. 2010 m. šis įstatymas nustojo galioti ir iki 2013 m. nebuvo priimtas naujas teisės aktas, reglamentuojantis tautinių mažumų statusą. Nuo to laiko tautinių mažumų teisės tapo labai pažeidžiamos, ypač tokiose srityse kaip švietimas, darbo rinka, tautinių mažumų kalbų naudojimas per rinkimus ir topografiniai pavadinimai.

Be to, 2009 m. pabaigoje buvo panaikintas Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas, o jo kompetencijos perduotos LR kultūros ministerijai bei LR švietimo ir mokslo ministerijai. Europos Tarybos vertinimu toks sprendimas nebuvo tinkama išeitis. Maža to, penkių Kultūros ministerijos darbuotojų grupė neturigalimybės atsižvelgti į visus tautinių mažumų poreikius. Tai tampa ypač akivaizdu pvz. koordinuojant programas skirtas romų tautybės atstovams⁴.

Tautinių mažumų teises saugančio įstatymo stoka turi rimtas pasekmes ir palieka šiaip visuomenės dalį ypač pažeidžiamą. Verta priminti, kad 2000 m. Lietuva be jokių išlygų ratifikavo Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją, o vėliau panaikino Tautinių mažumų įstatymą. Lietuva neturi jokio įstatymo, reglamentuojančio ir saugančio tautinių mažumų teises, o Konvencijoje įtvirtintos teisės nėra pripažįstamos ir užtikrinamos. LR Vyriausybė ne kartą dalino pažadus Europos Tarybai teigdama, jog naujas įstatymas „netrukus“ turėtų pasirodyti, visgi tai pasirodė esą tušti žodžiai. Neapykantą kurstantys pasisakymai, stereotipai ir neigiamas tautinių mažumų įvaizdis tapo kasdienybe Lietuvos žiniasklaidos priemonėse bei internetų komentaruose, dažnai kurstančiuose agresiją. Nepaisant EFHR dedamų pastangų siekiant demaskuoti Lietuvoje augantį neapykantos kalbos mastą, žinomi tik keli teismo procesai, kurių metu buvo nagrinėjamos bylos dėl diskriminacijos rasinės ir etninės priklausomybės pagrindu, tačiau baudos šiose bylose yra nepagrįstai mažos. Daugybė tokio pobūdžio pažeidimų nebuvo tinkamai ištirta

³http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22150&p_query=&p_tr2=2

⁴<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>

polijijos ir valstybės institucijų, kurios tokių incidentų nevertina rimtai. Rasistiniai išpuoliai dažnai kvalifikuojami kaip viešosios tvarkos pažeidimai, o pažeidėjai nėra patraukiami baudžiamojon atsakomybėn. Be to, Lietuvos teismai reikalauja ypatingai rimtų įrodymų tokio pobūdžio bylose, kas slopina kovą su diskriminacija.

Lietuvoje yra keletas institucijų, veikiančių žmogaus teisių apsaugos srityje, kurioms piliečiai gali teikti skundus dėl žmogaus teisių pažeidimų. Tai yra: *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba*, *Seimo kontrolierių įstaiga*, *Vaikoteisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga*, *Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*, *Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija*, *Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba*. Vis dėlto šių institucijų įgaliojimai yra ganėtinai riboti ir neapima daugumos aspektų, susijusių su žmogaus teisių apsaugos standartais.

Iš pastaraisiais metais priimtų dokumentų, kuriais siekiama pagerinti žmogaus teisių apsaugą, verta išskirti kultūros ministro parengtą *Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2012–2014 metų veiklos planą*⁵, kuris buvo atsaku į Europos Komisijos (EK) komunikatą „ES romų integracijos nacionalinių strategijų planas iki 2020 m.“. Nors buvo suplanuota daugiau nei 30 įvairių veiklų ir jų įgyvendinimui iš valstybės biudžeto, ES struktūrinių fondų ir ES „Progress“ programos skirta virš 3,5 mln litų, ši programa yra kritikuojama dėl įvairių priežasčių, tarp kitko, dėl tokių sričių, kaip romų gyvenamoji vieta ir sveikatos apsauga, ignoravimo. Be to, EK ragino LR Vyriausybę priimti nacionalinę romų integravimo strategiją, kurios Lietuva taip ir neparengė. Reikia pabrėžti, kad Lietuva nėra pasirengusi įvykdyti priimtų įsipareigojimų ir jai reikalinga pagalba ir parama šioje srityje. EK 2011 m. parengtoje ataskaitoje dėl Europos socialinio fondo (ESF) paramos Prieigai prie darbo rinkos ir socialinei migrantų ir tautinių mažumų įtraukčiai buvo nurodyta, kad romų tautinė mažuma sudaro mažą gyventojų dalį Lietuvoje, tačiau jų padėtis darbo rinkoje ir socialinėje sferoje yra labai nepalanki. Romai lieka vienintele mažuma, remiama ESF lėšomis 2007–2013 metais⁶.

Taip pat verta paminėti Vyriausybės priimtą *Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinį veiklos planą*⁷, kurio paskirtis yra užtikrinti švietėjiškų nediskriminavimo skatinimo ir lygių galimybių priemonių vykdymą, didinti teisinį sąmoningumą, tarpusavio supratimą ir toleranciją. Už Plano ir jo įgyvendinimo priemonių vykdymo koordinavimą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, į plano vykdymą taip pat įtrauktos Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Kultūros ministerija bei Generalinė Prokuratūra.

⁵<http://www.litlex.lt/scripts/sararas2.dll?Tekstas=1&Id=157925>

⁶<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7104&langId=en>

⁷http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_p?p_id=435136

Be to, 2013 m. birželį Lietuva pasirašė ET konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje⁸.

Aukščiau pristatyti tarptautiniai ir nacionaliniai priimti dokumentai byloja apie kuklų žmogaus teisių apsaugos instrumentų skaičių Lietuvoje bei įrodo poreikį nedelsiant priimti eilę teisinių dokumentų, pirmenybę teikiant įstatymui, garantuojančiam tautinių ir etninių mažumų teisių apsaugą, kurią Lietuva įsipareigojo užtikrinti. Atsižvelgiant į gausų tautinių mažumų atstovų skaičių Lietuvoje rekomenduojama pasirašyti ir ratifikuoti Europos regioninių ir mažumų kalbų chartiją⁹ (1992 m.), kurios paskirtis yra regioninių ir tautinių mažumų kalbų apsauga ir puoselėjimas. Chartijos ratifikavimas užtikrintų atitinkamą tautinių mažumų kalbų Lietuvoje apsaugą, kurios šiuo metu trūksta. Be to, raginimas ratifikuoti minėtą Chartiją buvo įtrauktas į Europos Parlamento (EP) paskelbtą pranešimą (2013 m. rugsėjo 11 d.) dėl Europos kalbų išnykimo grėsmės ir kalbų įvairovės Europos Sąjungoje. Taip pat būtų rekomenduojama ratifikuoti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolą Nr. 12¹⁰, skelbiantį, jog niekas negali būti diskriminuojamas jokios viešosios valdžios dėl lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitokios padėties.

4. Tarptautinių institucijų dalyvavimas diskusijoje dėl žmogaus teisių Lietuvoje

Į diskusiją dėl žmogaus teisių Lietuvoje yra įsitraukusios įvairios tarptautinės organizacijos ir institucijos: Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (vyriausiasis ESBO komisaras tautinių mažumų klausimais), ES institucijos ir organai (EP, EP Peticijų komitetas, ES TT, ES Pagrindinių teisių agentūra) bei Europos Tarybos organai (Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos Patariamasis komitetas, EŽTT). Šių organų įsitraukimas apima vizitus, ataskaitų apie žmogaus teisių situaciją Lietuvoje rengimą bei rekomendacijų teikimą valstybinės valdžios institucijoms.

Vis dėlto pagrindinį vaidmenį atlieka EŽTT, kurio sprendimais siekiama tobulinti valstybės teisinę sistemą, gerinti sprendimų vykdymo sąlygas bei didinti žmogaus teisių

⁸<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/uzsienio-reikalai-ministras-pasirase-europos-tarybos-konvencija-del-smurto-pries-moteris.d?id=61574708>

⁹http://ec.europa.eu/languages/documents/charter_en.pdf

¹⁰http://www.ptpa.org.pl/public/files/akty_prawne/ProtocolNo12totheCPHRFFR.pdf

paisymo veiksmingumą. Tačiau Lietuvos valstybinės institucijos dažnai atsargiai vertina EŽTT praktiką ir ne visuomet į ją atsižvelgia.

Tarp valstybių, įstojusių į Europos sąjungą 2004 m., Lietuva, kartu su Estija, Slovėnija ir Latvija, pirmauja pagal skundų, tenkančių vienam gyventojui, skaičių. Į EŽTT teikiamų skundų prieš Lietuvą skaičius kasmet auga – 2011 m. pateikti 305, o 2012 m. – 373 nauji skundai. Vien iki 2013 m. birželio mėnesio buvo pateikti 198 skundai. Šie skaičiai rodo Lietuvos nesugebėjimą taikyti EŽTT praktikos nacionalinėje teisėje, kadangi teisėjai nesugeba objektyviai ir teisingai priimti sprendimų pagal Lietuvai galiojančias tarptautinės teisės normas. Tokią situaciją galima aiškinti nepakankamomis teisėjų žiniomis apie tarptautinę teisę, šios srities mokymų trūkumu.

Kukli žmogaus teisių apsauga Lietuvoje neliko nepastebėta EP, kuris savo rezoliucijose ne kartą kritikavo valstybę. Kaip pavyzdį galima pateikti europarlamentaro Valdemaro Tomaševskio išpėjimo atvejį¹¹. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (VTEK), vadovaudamasi Valstybės politikų elgesio kodeksu, priėmė sprendimą dėl V. Tomaševskio pasisakymų apie lenkų tautinės mažumos padėtį per EP Europos konservatorių ir reformatorių grupės posėdį 2009 m. rugsėjo 7 d. ir pareiškė viešą išpėjimą dėl jo politinės veiklos einant Parlamento nario pareigas.

Komisija teigė, kad V. Tomaševskio viešas elgesys ir pasirinkta veiklos forma nerodo pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumui, nedidina pasitikėjimo valstybe ir jos institucijomis. Tačiau parlamentaras laimėjo bylą Vilniaus apygardos teisme, kur teisėjų kolegija nusprendė, jog VTEK peržengė savo kompetencijos ribas. VTEK atstovams apskundus šį sprendimą Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, parlamentaras V. Tomaševskis kreipėsi į EP su prašymu ginti jo imunitetą ir privilegijas. 2010 m. liepos 6 d. EP nariai paskelbė rezoliuciją dėl V. Tomaševskio naudojimosi imunitetu ir privilegijomis, tuo tarpu Teisės reikalų komitetas rekomendavo prašyti Europos Komisijos kreiptis į Lietuvos valdžios institucijas, kad šios paisytų Europos Sąjungos teisės, ir, prireikus, pradėti Bendrijos teisės pažeidimo procedūrą, kaip numatyta Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 258 straipsnyje.

2011 m. kovo 31 d. Gdanskio universiteto Materialinės ir proceso baudžiamosios teisės bei Teismo psichiatrijos katedros asistentas Tomašas Snarskis nukreipė peticiją į EP *dėl Lietuvos lenkų kalbinių teisių*¹², kuri po to buvo nukreipta nagrinėti Europos Parlamento Peticijų

¹¹http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=73%3Aabsurdalne-owiadczenie-gownej-komisji-etyki-subowej&catid=42%3Aaktualia&Itemid=59&lang=pl

¹²<http://www.wilnoteka.lt/pl/artukul/prawa-jezykowe-polakow-na-litwie>

komitetui (EP PK). Nagrinėjant peticiją Komisijos posėdyje, LR Švietimo ir mokslo ministerijos atstovė Milda Špėlytė-Letulienė ir EP narys prof. Vytautas Landsbergis bandė sumenkinti peticijoje minimas problemas, pateikiant tikrovės neatitinkančią informaciją dėl tautinių mažumų švietimo padėties Lietuvoje. Peticijoje buvo keliami tokie klausimai: tautinių mažumų asmenvardžių rašyba, dvikalbiai topografiniai pavadinimai, švietimas ir tautinių mažumų teisės, kurios yra įprastos kiekvienoje demokratinėje valstybėje. Nepaisant LR Vyriausybės prašymo nenagrinėti peticijos, ji susilaukė ypatingo europarlamentarų susidomėjimo, tad buvo nuspręsta palikti ją atvirą¹³. 2013 m. gruodžio 17 d. EP PK pirmininkė Erminia Mazzoni išsiuntė laišką, prašydama Lietuvos atsižvelgti į peticijoje nurodytus klausimus. Remiantis tolesne korespondencija, europarlamentarai nagrinės tautinių mažumų padėtį Lietuvoje¹⁴.

2011 m. lapkričio 16 d. savo vizito Lietuvoje metu, vyriausiasis ESBO komisaras tautinių mažumų klausimais Knutas Vollebaekas susipažino su tautinių mažumų švietimo situacija¹⁵. Komisaras apsilankė Lietuvos Seimo kontrolierių įstaigoje, kur aptarė teisinius mechanizmus, reguliuojančius tautinių mažumų klausimus bei Įstaigos nagrinėjamus tautinių mažumų atstovų skundus. Kontrolieriai informavo K. Vollebaeką, jog iki šiol Įstaiga negavo nė vieno skundo dėl tautinės diskriminacijos.

2012 m. vasario 27–28 dienomis K. Vollebaekas dar kartą, savo iniciatyva, apsilankė Vilniuje¹⁶, kur susitiko su lenkų tautinės mažumos atstovais bei kalbėjosi su LR Prezidente Dalia Grybauskaite. Komisaras domėjosi, ar per jo ankstesnįjį vizitą pateiktos rekomendacijos buvo įgyvendintos. Šio vizito rezultatai buvo naudojami rengiant ESBO ataskaitą bei siekiant atkreipti tarptautinės visuomenės dėmesį į tautinių mažumų padėtį Lietuvoje.

2012 m. Europos tarybos Ministrų komitetas nurodė, kad Lietuvos teisėje tautinių mažumų apsaugai užtikrinti trūksta aiškumo ir sanglaudos. Be to, yra tam tikrų teisinių neaiškumų dėl svarbių Pagrindų konvencijos normų įgyvendinimo, susijusių su tautinių mažumų kalbų vartojimu viešojoje erdvėje, kai Valstybinės kalbos įstatymas įpareigoja vartoti tik lietuvių kalbą. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad kai kurie Lietuvos teismų sprendimai dėl

¹³<http://lt.efhr.eu/2013/02/27/melas-budas-pabegti-nuo-nepatogiu-faktu/>

¹⁴ <http://kurierwilenski.lt/2013/12/19/parlament-europejski-zajmuje-sie-prawami-polakow-na-litwie/>

¹⁵http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/tautiniu_mazumu_srityje_yra_teisinis_vakuuma_s_teigia_kvolebekas/,print.1

¹⁶<http://www.wilnoteka.lt/pl/artykul/knut-vollebaek-ponownie-na-litwie>

tautinių mažumų kalbų vartojimo kelia nerimą, kadangi neatsižvelgia į kitas tautines mažumas saugančias teises, įtvirtintas Konstitucijoje ir Pagrindų konvencijoje¹⁷.

ŽTSI parengtoje Žmogaus teisių įgyvendinimo Lietuvoje 2011–2012 m. apžvalgoje (2013 m. birželis) pabrėžiama, kad žmogaus teisių pažeidimų šalyje kaskart tik daugėja. Aprašant tautinių mažumų teises ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į Švietimo įstatymą, prieš kurį protestavo tautinių mažumų atstovai, bei paliečiama asmenvardžių rašybos originaliais rašmenimis problema. Tuo tarpu Lietuvoje viešėjęs Europos tarybos Generalinis sekretorius Thorbjørnas Jaglandas pažymėjo, kad valstybėje egzistuoja opi problema dėl tautinių ir seksualinių mažumų teisių įgyvendinimo¹⁸.

2013 m. liepos 9 d. Patariamojo Komiteto dėl Pagrindų konvencijos įgyvendinimo ekspertų delegacija atvyko į Šalčininkus. Vizito tikslas buvo tautinių mažumų situacijos Šalčininkų rajone įvertinimas. Svečiai susitiko su Šalčininkų rajono meru ir jo pavaduotoju, savivaldybės administracijos darbuotojais, socialinių ir tautinių organizacijų atstovais¹⁹. Per susitikimą Patariamojo Komiteto dėmesys buvo nukreiptas į bendradarbiavimo tarp valdžios ir NVO sektoriaus trūkumą bei valstybinių institucijų pasyvumą nagrinėjant skundus dėl diskriminacijos. Taip pat pažymėta, jog probleminę situaciją Lietuvoje patvirtina auganti agresija internetinėje erdvėje – įžeidžiantys ir diskriminuojantys komentarai, kurstantys neapykantą tautinėms mažumoms²⁰.

Ne tik tarptautinės organizacijos ir institucijos pastebi Lietuvos įsipareigojimų nevykdymą – į tai atkreipia dėmesį ir Lietuvos institucijos, veikiančios žmogaus teisių apsaugos srityje, pvz., Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. 2013 m. rudenį Lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė pareiškė, kad Lietuva dažnai pirma pasirašo ir ratifikuoja tarptautines konvencijas ir direktyvas, tačiau vėliau vengia įgyvendinti priimtus įsipareigojimus²¹.

Tarptautinių institucijų išitraukimas į diskusiją dėl žmogaus teisių padėties Lietuvoje turėtų įtikinti Lietuvos valdžios institucijas aktyviau naudotis jų pagalba ir atsižvelgti į rekomendacijas sprendžiant žmogaus teisių klausimus. Be to, būtina keisti teismų bei valstybinių institucijų požiūrį į Lietuvos ratifikuotus tarptautinius dokumentus, kad juose esančios nuostatos nebūtų ignoruojamos.

¹⁷<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2009951&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=E DB021&BackColorLogged=F5D383>

¹⁸<http://www.efhr.eu/2013/06/13/wizyta-thorbjorn-jagland-na-litwie/>

¹⁹<http://l24.lt/pl/spoleczenstwo/item/14226-eksperci-rady-euro-py-badali-sytuacje-mniejszosci-narodowych-w-rejonie-solecznickim>

²⁰<http://lt.efhr.eu/2013/07/15/efhr-susitikimas-su-patariamuoju-komitetu-del-tautiniu-mazumu-apsaugos-pagrindu-konvencijos-taikymo/>

²¹<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/aburneikiene-lietuva-skuba-jungtis-prie-konvenciju-bet-stengiasi-ju-nevykdyti.d?id=63084706>

5. Tautinių mažumų teisės Lietuvoje

Lietuva yra demokratinė valstybė su parlamentine santvarka, o jos Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso parlamentui, vykdomąją valdžią įgyvendina prezidentas ir Vyriausybė, o nepriklausomi teismai vykdo teisingumą. Vienintelis nacionalinis teisės aktas kuriame minimos tautinės mažumos yra LR Konstitucija.

LR Konstitucijos 37 str. skelbia, kad piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Tuo tarpu 45 str. teigiama, kad piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai. Tautinėms bendrijoms valstybė teikia paramą²².

2011 m. Lietuvoje gyveno 3,0 mln. gyventojų, iš jų 6,6 % sudarė lenkai (200,3 tūkst.), 5,8 % rusai (176,9 tūkst.), 1,2 % baltarusiai (36,2 tūkst.), 0,5 % ukrainiečiai (16,4 tūkst.), 0,1 % žydai (3,1 tūkst.), 0,1 % latviai (2 tūkst.), 0,1 % totoriai (2,8 tūkst.), 0,1 % romai (2,1 tūkst.)²³.

Didžiausia Lietuvoje yra lenkų tautinė mažuma, gyvenanti visų pirma Vilniuje, kur 2011 m. sudarė 16,5 % gyventojų. Daugiausia lenkų tautinės mažumos atstovų gyvena aplink Vilnių esančiuose rajonuose – 2011 m: Šalčininkų (77,8 %), Vilniaus (52,1 %), Trakų (30,1 %) ir Švenčionių (26 %). Per pastarąjį dešimtmetį (2001–2011 m.) lenkų skaičius sumažėjo apie 14,8 %, t. y. beveik 35 tūkst. Didžiausiai sumažėjimas (beveik 10 %) pastebėtas Vilniaus rajone. Tai siejama su turtingu Vilniaus gyventojų persikėlimu gyventi į sostinės priemiesčius, kur iki tol didžiąją dalį kaimų gyventojų sudarė lenkai.

Išsibarsčiusios rusų tautinės mažumos atstovų daugiausia gyvena Klaipėdoje (19,6 %), Vilniuje (12 %) ir Kaune (3,8 %); baltarusių – Vilniuje (3,5 %), Klaipėdoje (1,7 %), Ignalinoje, Trakuose, Šalčininkų r., Druskininkuose ir Visagine; ukrainiečių – Klaipėdoje (1,9 %) ir Vilniuje (1 %), taip pat Kaune, Šiauliuose, Visagine ir Jonavoje. Didžiausios žydų bendruomenės – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje.

2011–2012 m. Lietuvoje veikė 1309 valstybinės mokyklos²⁴, iš jų 55 ugdymas vyko lenkų, 36 – rusų ir vienoje – baltarusių kalba. 43 valstybinėse mokyklose veikė klasės su keliomis ugdymo kalbomis (12 lietuvių-lenkų mokyklų, 17 lietuvių-rusų, 10 rusų-lenkų, 4 lietuvių-

²²http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274999

²³http://web.stat.gov.lt/uploads/metrastis/1_LSM_2012.pdf

²⁴<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1920>

baltarusių). Mokyklos su tautinių mažumų ugdomosiomis kalbomis sudarė 11,6 % visų mokyklų Lietuvoje. Valstybinės mokyklos, kur dėstoma lenkų kalba, įsikūrusios Vilniuje bei rajonuose aplink sostinę: Vilniaus, Šalčininkų, Trakų ir Švenčionių. Tuo tarpu mokyklų, kur dėstoma rusų kalba, daugiausia yra Vilniuje, Klaipėdoje ir Visagine.

Remiantis 2011 m. gyventojų surašymo duomenimis²⁵, 2011–2012 mokslo metais mokyklas su lietuvių ugdomąja kalba lankė 92,6 % visų moksleivių. Mokyklose, kur dėstoma rusiškai, mokėsi 15 552 mokiniai (4 % visų moksleivių), lenkų mokyklą lankė 12 895 (3,3 %), o baltarusių – 181. Aukštosiose mokyklose rusų kalba studijavo 3046 (2,4 %) studentai, lenkų 662 (0,5 %), baltarusių – 607 (0,5 %).

Lietuvos žiniasklaidoje tautinių mažumų kalbomis transliuojama palyginti mažai programų. 2011 m. Lietuvos nacionaliniame radijuje ir televizijoje buvo transliuotos 296 programos rusų kalba ir 183 lenkų kalba. Visuomeninėje televizijoje rusų ir lenkų kalbomis buvo transliuotos 37 programos. Taip pat buvo publikuojami privatūs mažumų laikraščiai: rusų kalba – 17 (daugiau negu 11 tūkst. egzempliorių per metus), lenkų – 3 (tiražas – 1 tūkst.), žurnalai ir kiti periodiniai leidiniai: rusų – 8, lenkų – 3.

Lietuvos tautinių mažumų interesus atstovauja trys partijos – Lietuvos lenkų rinkimų akcija (toliau – LLRA), Rusų aljansas ir Lietuvos rusų sąjunga. Aktyvią veiklą vykdo apie 300 tautinių mažumų nevyriausybinė organizacijų. Tai organizacijos, veikiančios kultūros ir švietimo srityje, bei profesinės sąjungos, kurių veikla kartais yra remiama iš valstybės biudžeto lėšų.

2012 m. Lietuvos kultūros ministerija paskelbė kultūros projektų, skatinančių tautinių mažumų kultūrų plėtotę, dalinio finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų konkursą. Atrinkti projektai turėjo įkvėpti tautines mažumas didesniai kultūros vystymui. Iš 180 projektų buvo atrinkti 94, kuriems iš valstybės biudžeto 2013 m. buvo skirta 288 tūkst. litų²⁶ (2012 m. 100 projektų buvo skirta 270 tūkst. litų²⁷). Tarp išrinktų projektų atsidūrė lenkų ir rusų tautinių mažumų parengtos iniciatyvos, taip pat armėnų, baltarusių, totorių, ukrainiečių ir uzbekų tautinių mažumų projektai. Verta pažymėti, kad šis skaičius nėra didelis, ypač lyginant su ankstesniais metais, pvz., 2010 m. finansinė parama tautinėms mažumoms sudarė 629 tūkst., 2008 m. – 1,3 mln. Šie skaičiai irgi nėra dideli, kada lyginama su 2012 m. iš valstybės biudžeto skirta suma projektams, kurių tikslas buvo stiprinti ir skleisti lietuvišką tapatybę. Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2012 m. konkurso „Lietuvių tautinio tapatumo

²⁵http://web.stat.gov.lt/uploads/metrastis/1_LSM_2012.pdf

²⁶http://www.lrkm.lt/go.php/lit/Tautines_mazumos/433

²⁷http://www.lrkm.lt/go.php/lit/Tautines_mazumos/433

tvirtinimas ir sklaida“ projektams iš valstybės biudžeto skyrė 1,7 mln. litų. Taip buvo finansuoti 120 projektų²⁸. Iš šio fondo kasmet iš dalies yra finansuojami ir kiti švietimo arba kultūros projektai. 2008 m. subsidijuoti 184 projektai, kurių vertė 5,8 mln. litų, 2009 m. – 11,796 mln. litų, 2012 m. – 290 projektams buvo skirta 6,194 mln. litų, o 2013 m. – 422 projektams išleista 8,168 mln. litų. Kyla klausimas, kodėl finansavimas tautinių mažumų kultūros plėtros projektams yra mažinamas, kai tuo tarpu radijo ir televizijos projektų konkursui skiriamos didžiulės lėšos²⁹.

2012–2013 m. Lietuvos nacionalinėje teisėje buvo priimta daugybė naujovių, kurios neigiamai paveikė tautinių mažumų atstovus. Tam įtakos turėjo įvesti pakeitimai švietimo sistemoje bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimas dėl nelietuviškos asmenvardžių bei topografinių pavadinimų rašybos.

Atsinaujino diskusijos dėl galimybės LR pase įrašyti asmens tautybę, kuri buvo panaikinta įvedus pakeitimus 2003 m. Nepaisant peticijos Žmogaus Teisių Komitetui, išreiškusios tautinių mažumų atstovų nepasitenkinimą ir susirūpinimą, tautybės įrašo pase klausimas buvo išbrauktas iš Seimo darbotvarkės. Nebuvo atsižvelgta į tai, kad Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija numato, jog kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo turi teisę laisvai pasirinkti, ar su juo turi būti elgiamasi kaip su tautinei mažumai priklausančiu asmeniu, ar ne.

Verta paminėti, kad 2013 m. gruodžio 18 d. LR Vyriausybė pritarė įstatymo projektui, kuriuo siekiama įvesti pataisas, leidžiančius, esant suinteresuoto asmens prašymui, nurodyti pase asmens tautybę. Dėl įstatymo pataisų šiuo metu yra diskutuojama Seime³⁰. EFHR mano, kad pataisos yra būtinos, tačiau nepakankamos. Reikia siekti, kad toks įrašas taip pat būtų įtrauktas į asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą. Galimybė laisvai deklaruoti savo tautybę yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, įtvirtintų tarptautiniuose dokumentuose.

5.1. Švietimas

Iki šiol vykdoma tautinių mažumų švietimo politika rėmėsi Valstybine švietimo 2003-2012 m. strategija. Kadangi jos galiojimas baigėsi 2012 m., LR Vyriausybė patvirtino naują Valstybinę švietimo 2013-2022 m. strategiją³¹. Lyginant du projektus EFHR teigia, jog tikslai

²⁸<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-06-21-ziniasklaidos-rengiamiems-tautinio-tapatumo-projektams-padalinta-beveik-1-7-mln-litu/84266>

²⁹ <http://www.srtfondas.lt/index.php?Konkursai>

³⁰ <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/vyriausybepritaria-tautybes-irasui-pase.htm>

³¹ http://www.smm.lt/uploads/documents/VSS_2013-2022_2013-08-23.pdf

ir uždaviniai, susiję su tautinėmis mažumomis, naujajame dokumente gerokai pasikeitė jų nenaudai.

Lygindamas naująją strategiją su anksčiau galiojusia 2003-2012 švietimo strategija EFHR pasigedo vieno iš esminių ankstesnės strategijos tikslų – išsaugoti tautinę tapatybę (2003-2012 Valstybinės švietimo strategijos 5 straipsnio 5 punktą). EFHR atkreipė dėmesį į naujosios strategijos 19.3 punkto formuluotę: „Kaimo mokyklų ir tautinių mažumų kalbomis mokymą vykdančių mokyklų tinklo pertvarką įgyvendinti atsižvelgiant į bendruomenių interesus, laikantis mokyklų efektyvumo ir socialinės atskirties mažinimo principo“ bei 23 punktą: „Lituanistinį švietimą numatoma įtvirtinti kaip humanistinio ugdymo – bendrųjų kultūrinių kompetencijų lavinimo, kūrybingo asmens bei visuomenės ugdymo pagrindą“.

EFHR manymu, tikslo išsaugoti tautinę tapatybę išbraukimas iš strategijos nulemia švietimo politikos vykdymą neatsižvelgiant į tautinių mažumų kalbomis besimokančiųjų interesus. Naujojoje strategijoje Vyriausybė įtvirtino, kad kaimo vietovių ir tautinių mažumų kalbomis mokymą vykdančių mokyklų pertvarkymą galima vykdyti neatsižvelgiant į vaikų interesus, vadovaujantis efektyvumo ir socialinės atskirties mažinimo principu. Tai reiškia, kad mokykla, kurioje nėra pakankamai mokinių, gali būti pripažinta nenaudinga ir uždaryta, nepaisant vaikų interesų. EFHR atkreipia dėmesį, jog dėl planuojamų mokyklų pertvarkymų³², tautinių mažumų mokyklos, neatitinkančios akreditacijos kriterijų (įskaitant minimalaus mokinių skaičiaus 11-toje ir 12-toje klasėse), bus uždarytos. EFHR nuomone, nors pataisos dėl mokyklų tautinių mažumų atstovų gausiai apgyvendintose vietovėse su jų gimtąja ugdymo kalba jau buvo aptarta Seimo komitete ir laukė Vyriausybės vertinimo, būtina buvo pasirūpinti, kad priimant švietimo reformą būtų atsižvelgta į tautinių mažumų atstovų interesus ir nebūtų pažeistas nediskriminavimo principas. Siekdamas apsaugoti tautinių mažumų interesus EFHR pateikė Vyriausybei rekomendacijas dėl naujos Švietimo strategijos.

2013 m. gruodžio 23 d. LR Seimas patvirtino naują Valstybinę švietimo 2013-2020 metų strategiją³³. Be abejonės į projektą buvo įtraukti ir EFHR pasiūlymai (19.3 punktas papildytas tikslu užtikrinti tautinės ir pilietinės tapatybės stiprinimą). Strategija papildyta didele reikšme turinčiu tekstu: „Kaimo mokyklų ir tautinių mažumų kalbomis mokymą vykdančių mokyklų tinklo pertvarką įgyvendinti atsižvelgiant į bendruomenių, *ypač vaikų*, interesus, laikantis mokyklų efektyvumo ir socialinės atskirties mažinimo principo. Užtikrinti tautinės, pilietinės tapatybės stiprinimą, valstybinės lietuvių kalbos, tautinių mažumų gimtųjų kalbų ugdymo

³² Mokyklų reorganizacija numatyta Iki 2015 m. rugsėjo

³³ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=463390&p_tr2=2

kokybę“. Šių pakeitimų įtraukimas į projektą leidžia daryti išvadą, kad formuojant bendrą valstybės politiką yra atsižvelgiama į visų jos narių interesus. Tai suteikia galimybę sklandžiau ir efektyviau įgyvendinti naująją švietimo strategiją³⁴.

2011 m. LR Seimas priėmė naują Švietimo įstatymą³⁵, kurio įvesti pakeitimai buvo kritikuojami tautinių mažumų atstovų ir organizacijų. Pasipriešinimo susilaukė lietuvių kalbos egzamino suvienodinimas visiems abiturientams, kai kurių dalykų dėstymas lietuvių k. tautinių mažumų mokyklose bei pokyčiai, susiję su mokyklų optimizavimu, kas galiausiai galėtų reikšti tautinių mažumų mokyklų uždarymą.

Priėmus naują įstatymą buvo sumažintas dalykų, dėstomų tautinių mažumų kalba, kas iššaukė tautinių mažumų atstovų nepasitenkinimą ir priešpriešą. Prieš įstatymo priėmimą, po peticija³⁶ pasirašė 60 tūkst. piliečių. Peticija buvo nusiųsta LR Prezidentei, ministrui pirmininkui ir Seimo pirmininkui. 2011 m. rugsėjo 2 d. Vilniuje prieš Prezidentūrą buvo surengtas protestas dėl tautinių mažumų švietimo apsaugos valstybinėse mokyklose. Be to, 2011 m. rugsėjo 5 d. EFHR nukreipė į EP ir EK peticiją prieš diskriminuojančias įstatymo nuostatas, ragindamas nedelsiant priimti atitinkamus žingsnius dėl įstatymo straipsnių pakeitimo.

Prie protesto taip pat prisijungė Lietuvos rusų sąjunga, kuri 2011 m. kovo 31 d. protestavo prieš Švietimo įstatymo pakeitimus. Lietuvos lenkų organizacijos: Lietuvos lenkų sąjunga (pirmininkas Michal Mackievič), lenkų mokyklų Lietuvoje mokytojų sąjunga Macierz Szkolna (pirmininkas Juzef Kviatkovski), lenkų mokyklų Lietuvoje tėvų forumas (pirmininkas Miroslav Šejbak), Šalčininkų rajono kultūros darbuotojų profesinė sąjunga taip pat dalyvavo proteste ir pasirašė peticiją dėl Švietimo įstatymo vetavimo³⁷. Macierz Szkolna paskelbė pareiškimą dėl švietimo lenkų k. situacijos Lietuvoje, kuriame organizacijos valdyba ragino priešintis 2011 m. priimtam Švietimo įstatymui, kuriuo buvo sumažintas dalykų, dėstomų gimtąja kalba, skaičius tautinių mažumų mokyklose. Nepaisant didelių pastangų, bandymai užmegzti dialogą su valdžios atstovais dėl švietimo reformos neatnešė jokių rezultatų, o aukščiau minėtos peticijos nesusilaukė oficialaus atsako, tuo tarpu Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba įstatyme neižvelgė diskriminuojančių elementų.

Verta pabrėžti, jog Europos Tarybos Ministrų komitetas ankstesnėse savo rekomendacijose atkreipė Lietuvos dėmesį į tai, jog valstybinės institucijos privalo aktyviai konsultuotis su

³⁴<http://lt.efhr.eu/2014/01/23/atsizvelgta-i-efhr-pastabas-del-2013-2022-metu-valstybines-svietimo-strategijos/>

³⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=441204

³⁶ <http://en.efhr.eu/2011/09/03/petition-against-the-new-education-act-which-discriminates-against-national-minorities-in-lithuania/>

³⁷ http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/498746,mniejszosci_narodowe_na_litwie_prosza_o_zawetowanie_ustawy_o_oswiacie.html

suinteresuotais tautinių mažumų atstovais klausimais, susijusiais su švietimo organizavimu tautinių mažumų kalbomis. Komitetas taip pat atkreipė dėmesį į vadovėlių tautinių mažumų kalbomis trūkumą bei mokytojų įpareigojimą vis daugiau dalykų dėstyti valstybine, o ne gimtąja kalba. Rekomendacijose Lietuvai buvo nurodyta, kad valstybė turi aprūpinti moksleivius vadovėliais tautinių mažumų kalbomis visuose ugdymo lygiuose, o ugdymą turi užtikrinti mokytojai, sklandžiai kalbantys jų kalba³⁸.

Kiti pokyčiai tautinių mažumų švietimo srityje buvo įvesti 2013 m. vasario 20 d. Švietimo ir mokslo ministro įsakymu *Dėl brandos egzaminų ir įskaitų programų patvirtinimo pakeitimo*. Šie pokyčiai įvedė lengvatas tautinių mažumų mokyklų abiturientams, laikantiems lietuvių k. egzaminą. Visgi šių lengvatų įvedimas buvo apskūstas grupės parlamentarų, kurie teigė, jog dėl skirtingų lietuvių kalbos egzamino reikalavimų tautinių mažumų mokyklų abiturientams sudaromos nelygiavertės sąlygos, kas prieštarauja Konstitucijai³⁹.

2013 m. birželį Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nusprendė, jog Švietimo ir mokslo ministro įsakymo „Dėl brandos egzaminų ir įskaitų programų patvirtinimo“ pakeitimo“ 3 punktas yra neteisėtas – jis prieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, įtvirtinančiam visų asmenų lygybės principą. Teismas pripažino, kad lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino užduotys tautinių mažumų mokomąja kalba mokyklų abiturientams palengvintos nepagrįstai, neatlikus tyrimų ir neįvertinus tokių pokyčių poreikio⁴⁰.

Tautinių mažumų prieštarigai vertinimas buvo LR ministro pirmininko A. Butkevičiaus pasisakymas 2013 m. liepą, kuriame jis pabrėžė, jog nemano, kad būtų įmanoma grįžti prie ankstesnės Švietimo įstatymo redakcijos, kai lietuvių kalbos ir literatūros egzaminas buvo skirtingas lietuvių ir nelietuvių mokyklose. Be to, premjeras pridūrė, kad nei mokytojai, nei abiturientai nereikalavo grąžinti senojo Švietimo įstatymo. Aukščiau aprašyti 2011 m, faktai byloja ką kitą. Pasipiktinę premjero žodžiais Lenkų mokyklų Lietuvoje tėvų forumo nariai paskelbė pranešimą, kuriame atkreipė dėmesį į tautines mažumas diskriminuojantį naująjį Švietimo įstatymą bei reikalavo grąžinti prieš tai galiojusį teisės aktą⁴¹. Nepaisant visko, valdžios pozicija šiuo klausimu nepakito.

Spalio 23 d. lenkų mokyklų Lietuvoje tėvų forumas dar kartą paskelbė pranešimą, kuriame reikalavo atšaukti naują Švietimo įstatymą ir tęsti ugdymą lenkų k., kaip buvo iki šiol. Pareiškime buvo nurodyta, kad tautinių mažumų mokyklose trūksta vadovėlių, kurie

³⁸<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>

³⁹<http://lt.efhr.eu/2013/07/09/nutartis-del-brandos-egzamino-nedraudzia-skirtingu-brandos-egzaminu/>

⁴⁰http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=618&p_k=1&p_d=137800

⁴¹<http://lt.efhr.eu/2013/07/18/lietuvos-respublikos-ministras-pirmininkas-a-butkevicius-klaidina-lietuviu-tauta/>

atitiktų moksleivių mokymosi programoje įvestus pokyčius. Be to, buvo išreikštas nepasitenkinimas, kad valstybinės kalbos egzamino suvienodinimas buvo įvestas nenumačius atitinkamo pereinamojo laikotarpio, skirto naujos mokymo programos įsisavinimui. Taip pat buvo paminėta tai, kad tautinių mažumų mokyklų mokytojai nebuvo tinkamai perkvalifikuoti, kad galėtų vesti pamokas atsižvelgiant į išgaliojusius pokyčius⁴².

Įvykiai, kuriuos pastaruoju metu stebime Lietuvoje, nulemia tai, jog tautinių mažumų atstovai vis dažniau atsiduria nepalankioje padėtyje, kuomet kalbama apie švietimą. 2013 m. spalio 28 d. Švietimo ir mokslo ministras pasirašė dar vieną įsakymą, kuriuo atšaukė ankščiau įvestas (2013 m. vasario 20 d. įsakymas) lengvatas tautinių mažumų mokyklų abiturientams. Įsakymas suvienodino Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminą visiems Lietuvos mokyklų abiturientams⁴³. Tačiau įvertinus padėtį, kad per dvylika mokymosi metų tautinių mažumų mokyklų mokiniai nesimokė lietuvių kalbos ir literatūros tokiomis apimtimis kaip jų bendraamžiai mokyklose lietuvių mokomąja kalba, buvo įvestos skirtingos vertinimo normos. Tai numatyta pereinamuoju laikotarpiu iki 2019 m., kai mokyklas baigs mokiniai, mokęsi pagal vienodas lietuvių kalbos mokymo programas ir visose mokyklose išsilygins lietuvių kalbos mokymuisi skiriamas laikas.

EFHR nuo pat pradžių teigė, jog pokyčiai švietimo sistemoje nenumatė ilgesnio pereinamojo laikotarpio, reikalingo pasirengti ir prisitaikyti prie naujos formos egzamino. EFHR nuomone, visi Lietuvos piliečiai turi sklandžiai kalbėti valstybine kalba, tačiau Lietuvos valstybė negali atimti galimybės tautinėms mažumoms mokytis jų gimtąja kalba, nes tai prieštarauja Pagrindų konvencijos, kurią Lietuva ratifikavo, nuostatoms. Lietuva taip pat įsipareigojopripažinti kiekvieno tautinei mažumai priklausančio asmens teisę mokytis savo mažumos kalbos bei kiek įmanoma užtikrinti, kad mažumoms priklausantys asmenys turėtų reikiamas galimybes mokytis tos mažumos kalbos arba mokytis ta kalba (14 str.) bei sudaryti sąlygas, reikalingas tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims veiksmingai dalyvauti kultūriniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime bei visuomeniniuose reikaluose, visų pirma tuose, kurie jiems yra reikšmingi (15 str.) Tai yra ypatingai svarbu atsižvelgiant į ataskaitą dėl Europos Socialinio Fondo vaidmens didinant imigrantų ir etninių mažumų prieigą prie darbo rinkos ir jų integraciją į visuomenę parengtą EK 2011 m. (*Evaluation of ESF Support for Enhancing Access to the Labour Market and the Social*

⁴²<http://kurierwilenski.lt/2013/10/23/forum-rodzicow-szkol-polskich-zada-odwolania-ustawy-o-oswiacie/>

⁴³http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/naujienos_1/visu-lietuvos-mokyklu-abiturientai-laikys-vienodalietuviu-kalbos-ir-literaturos-brandos-egzamina

Inclusion of Migrants and Ethnic Minorities)⁴⁴, kurioje teigiama, jog Lietuvoje egzistuoja daugybė kliūčių tautinių mažumų atstovų prieigoje prie darbo rinkos. Šios problemos gali kilti dėl nepakankamų lietuvių kalbos žinių tarp vyresnio amžiaus asmenų, o taip pat gali būti iššauktos atitinkamo išsilavinimo tarp tam tikrų grupių trūkumu bei įgūdžių, būtinų šiuolaikinėje darbo rinkoje, stoka.

5.2. Asmenvardžių rašyba

Anot Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, nelietuviški asmenvardžiai nėra lietuvių kalbos sistemos dalis, tad jie neturėtų būti lietuvinami⁴⁵. Visgi, kai kurios valstybinės institucijos ir politikai yra įsitikinę, jog lietuviškose dokumentuose turi būti naudojamos tik lietuviškos raidės. Tokia nuomonė argumentuojama tuo, jog asmenvardžiai yra lietuvių kalbos sistemos dalis, todėl tokių raidžių kaip w, q, x vartojimas kelia grėsmę ne tik lietuvių kalbai, bet ir visai valstybei. Visgi faktai byloja kitką – EFHR prašymu, Gyventojų registro tarnyba prie LR Vidaus reikalų ministerijos pateikė statistinę informaciją apie Lietuvoje registruotus 8 tūkst. nelietuviškų asmenvardžių, tokių kaip Alexander, Katarzyna, Leszczyńska, Maxim, Szulc, Brown, Ivannikov, Violetta, Lacroix (visą sąrašą galima rasti puslapyje www.efhr.eu).

Remiantis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kiekvienas turiteisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Originalios asmenvardžių rašybos įteisėjimas tampa vis aktualesne tema ir todėl, kad kasmet daugiau nei 16 proc. Lietuvoje įregistruotų santuokų yra mišrios (vienas iš sutuoktinių yra užsienietis) ir dažniausiai moterys tekėdamos keičia savo pavardę į vyro (nelietuvišką). Be to, per pastaruosius 10 metų išaugo vaikų, gimusių už Lietuvos ribų, skaičius – nuo 1 iki 16 proc. (2011 m.) Taigi asmenų, susiduriančių su asmenvardžių rašybos problema, kasmet daugėja.

2011 m. gegužės 12 d. ES TT priėmė sprendimą Case C-391/09 Runevič-Vardyn and Wardyn⁴⁶ byloje, kuriame pabrėžė, jog dabartiniame ES teisės vystymosi etape, teisės aktai reglamentuojantis asmenvardžių rašybą civiliniuose aktuose, priskiriami valstybių narių kompetencijai. Tačiau valstybės narės įsipareigoja įgyvendinti šią kompetenciją pagal

⁴⁴<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7104&langId=en>

⁴⁵<http://lt.efhr.eu/2012/07/19/pavardems-ne-imoniu-pavadinimams-taip/>

⁴⁶<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d0f130de8fd2b2fbda9e4fdfa8699653f1a62989.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4OaNyQe0?text=&docid=82046&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=126530>

Europos Sąjungos teisę, ypač laikantis visiems Sąjungos piliečiams pripažintos laisvės judėti ir apsigyventi valstybių narių teritorijoje.

Asmenvardžių rašybos klausimas iš esmės lieka neišspręstas Lietuvos nacionalinėje teisėje. Tautinių mažumų reikalavimai dėl jų asmenvardžių rašybos gimtąja kalba įteisinimo Lietuvoje nėra tenkinami valdžios institucijų. ES TT nuosprendyje pripažino, kad valstybės narės negali atsisakyti pakeisti bendrą Europos Sąjungos pilietybę turinčios sutuoktinės poros pavardę, kuri įrašyta vieno iš šių piliečių kilmės valstybės narės išduotuose civilinės būklės aktų liudijimuose, išduotuose valstybės narės, iš kurios yra kilęs vienas iš šių piliečių, pagal šios paskutinės valstybės narės rašybos taisykles, jeigu šis atsisakymas minėtiems ES piliečiams gali sukelti „rimtų administracinių, profesinių ir asmeninių nepatogumų“, o tai sprendžia šalies teismas. Nustatęs šias aplinkybes, teismas taip pat turi patikrinti, ar toks atsisakymas yra būtinas siekiant apsaugoti nacionalinės teisės aktais ginamus interesus ir yra proporcingas teisėtai siekiamam tikslui.

Dar viena panašaus pobūdžio byla dėl E. B., kuri susituokė su A. M. ir norėjo priimti vyro pavardę identiška forma. Civilinės metrikacijos skyrius su tuo nesutiko, įregistruodamas pavardę su moteriška galūne „-ienė“. Šio tipo pavardžių galūnės Lietuvoje yra rašomos ištekėjusioms moterims. E. B. argumentavo, kad nenori pavadės tokia forma, kadangi abu su vyru yra lenkų tautybės, o ši galūnė yra būdinga lietuviškoms pavardėms. Be to, skirtingos sutuoktinių pavadės gali sukelti įvairių administracinio pobūdžio nesusipratimų už Lietuvos ribų. Be to, E. B. nenori, kad pavardė atskleistų jos šeiminių padėtį. Šių argumentų nepakako civilinės metrikacijos skyriui, todėl E. B. šiuo klausimu pateikė ieškinį Vilniaus rajono apylinkės teismui. Byla vis dar tęsiasi.

Draudimas naudoti nelietuviškas raides oficialiuose dokumentuose yra ypatingai sunkinantis registruojant Lietuvių piliečių santuokas su kitų valstybių piliečiais. Remiantis Lietuvos statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, 2011 m. buvo užregistruota 19 221 santuokų, iš kurių 3010 buvo mišrios santuokos. Daugumą šių santuokų (daugiau nei 70 proc.⁴⁷) sudarė Lietuvos pilietės, o tai siejasi su pavadės keitimu į vyro arba dvigubos pavadės įregistravimu. Galiausiai skiriasi pavardė, rašoma lietuviškuose dokumentuose, nuo pavadės, įregistruotos vyro šalyje, o tai dažnai sukelia nesusipratimų, ypač vaikui, gimusiam mišrioje santuokoje. Atsižvelgiant į tai, Migracijos departamentas prie LR VRM esant poreikiui turi išduoti atitinkamą asmens tapatybę patvirtinančią pažymą, jei jo pavadės rašyba užsienyje skiriasi nuo jos užrašo lietuviškuose dokumentuose.

⁴⁷<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=10651>

2013 m. sausio 22 d. LR Teisingumo ministerija savo internetiniame puslapyje informavo, kad 2010-2012 m. sumažėjo prašymų dėl asmenvardžių keitimo. Ministerija tai susiejo su kai kurių keitimo pagrindų procedūrų sumažinimu. Dalis kompetencijos iš ministerijos buvo perduoda civilinės metrikacijos skyriams pagal gyvenamąją interesanto vietą. Žinoma, procedūros supaprastinimas turėjo įtakos sumažėjusiam prašymų skaičiui, tačiau ministerija nepaminėjo, EFHR nuomone, esminio fakto. Buvo paminėta tai, jog teisingumo ministro įsakymu dėl asmens vardo, pavardės ir tautybės keitimo taisyklių patvirtinimo, 2011 m. buvo sumažintas atveju, kuriais galima kreiptis dėl asmenvardžių keitimo, skaičius. Verta taip pat priminti apie tam tikrus apribojimus, kuriuos įvedus 2011 m.⁴⁸ buvo sugriežtinta asmenvardžių keitimo tvarka. Ypatingai kontraversiškas buvo draudimas pašalinti priesagas, nurodančias šeimyninę padėtį bei lietuviškas galūnes(11.9 ir 11.10 punktas). Buvo išbraukti ir kiti vardo ir pavardės keitimo pagrindai, kai asmuo:

- 11.2. nori turėti bendrą su savo sutuoktiniu pavardę;
- 11.3. nori susigrąžinti anksčiau turėtą savo pavardę;
- 11.4. nori turėti dvigubą pavardę (prie savo pavardės prijungti sutuoktinio pavardę);
- 11.9. nori turėti pavardės formą, nurodančią šeimyninę padėtį, arba atvirkščiai;
- 11.10. nori savo nelietuvišką sugramatintą (su lietuviška priesaga ir (arba) galūne) pavardę pakeisti į tokią pačią, tik nesugramatintą pavardę (be lietuviškos priesagos ir (arba) galūnės), arba atvirkščiai – nori savo nelietuvišką nesugramatintą pavardę pakeisti į tokią pačią, tik sugramatintą pavardę;
- 17. Jeigu vienas iš nepilnamečio vaiko tėvų santuokos sudarymo metu pasirenka kito sutuoktinio pavardę arba santuokos nutraukimo metu pasilieka savo iki santuokos turėtą pavardę, nepilnamečio vaiko pavardė gali būti keičiama, jei pateikiamas kito iš turimų tėvų rašytinis sutikimas ir vaiko, jeigu jam yra suėję 10 metų, rašytinis sutikimas.
- 18. Tautybę keisti leidžiama, jeigu pareiškėjas nori pasirinkti vieno iš savo tėvų ar senelių tautybę.

Mažėjančiam teikiamų prašymų skaičiui daugiausiai įtakos galėjo turėti 11.9 punkto dėl pavardžių formų, nurodančių šeimyninę padėtį, ir 11.10 punkto dėl lietuviškos galūnės įrašymo arba išbraukimo iš nelietuviškos pavardės, išbraukimas. Procedūrų supaprastinimas yra pagirtinas, tačiau anksčiau nurodytų įsakymų pakeitimai riboja teises, kadangi netrūksta asmenų, kurie norėtų pasinaudoti teise pakeisti pavardę pagal jau negaliojančius įsakymo

⁴⁸http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329828&p_query=&p_tr2=

punktus. Atsižvelgiant į tai, Ministerijos interneto tinklalapyje paskelbtas pranešimas gali būti laikomas nesolidumo išraiška ir turi nukreipti piliečių dėmesį nuo jiems nepalankių legitimųjų pokyčių.

Verta atkreipti dėmesį į tai, jog Valstybinė kalbos inspekcija ir valdžios institucijos nemato problemos naudojant nelietuviškas raides (tokias kaip x ar w) transporto priemonių registravimo numeriuose, įmonių pavadinimuose, informaciniuose užrašuose turistams ir banderolėse ant akcizais apmokestinamų prekių⁴⁹.

EFHR nukreipė į VKI 5 prašymus išaiškinti skirtingą teisės taikymą šioje srityje. Atsakant į raštą dėl banderolių VKI pranešė, jog Valstybės dokumentų technologinės apsaugos tarnyba prie Finansų ministerijos patvirtina, kad esamos apyvartoje saugiųjų dokumentų blankų serijos yra žymimos lietuviškos abėcėlės raidėmis, o „Fondas nepateikė jokio pavyzdžio, įrodančio šios normos pažeidimą“.

Atsakydama į raštą dėl nelietuviškų įmonių pavadinimų, Inspekcija cituoja atitinkamą teisės normą, kad juridinių asmenų originalūs pavadinimai nėra verčiami į lietuvių kalbą. EFHR pastaba, kad ši norma, leidžianti neversti pavadinimų, nereiškia automatiškai, kad tie pavadinimai gali būti sudaryti iš neegzistuojančių lietuviškoje abėcėlėje raidžių, nebuvo išnagrinėta. Tuo tarpu atsakydama į Fondo raštą dėl transporto priemonių registracijos numerių, Inspekcija pabrėžė, kad skaičių ir raidžių derinys ant automobilių registracijos numerių nėra žodis, todėl nepatenka į valstybinės kalbos apsaugos sritį. Tai reiškia, kad automobilių registracijos numeriai gali būti sudaryti iš bet kokių lotynų abėcėlės raidžių. 2012 m. lapkritį Vilniaus apygardos administracinis teismas nusprendė, kad Lietuvos Respublikoje viešieji užrašai turi būti rašomi valstybine kalba (Valstybinės kalbos įstatymo 17 str.), tuo tarpu akcizais apmokestintų prekių banderolėms, transporto priemonių registracijos numeriams, o taip pat juridinių asmenų pavadinimams ši norma nėra taikoma. Iš to galima spręsti, kad valstybė skirtingai interpretuoja įstatymą, kai kalbama apie asmenvardžius ir topografinius pavadinimus bei įmonių pavadinimus, banderoles ar transporto registracijos numerius.

Taip pat verta paminėti garsią „WC“ bylą, kurią EFHR nukreipė į teismą, po išankstinės korespondencijos su VKI. Atsakydama į EFHR raštą VKI teigė, jog „WC“ – tai tarptautinis, visose pasaulio šalyse pripažįstamas informacinis simbolis arba ženklas, turintis viešojo tualetų reikšmę. Jame nėra žodžių, todėl jis nepatenka į valstybinės kalbos apsaugos sferą bei WC užrašui netaikomi viešiesiems užrašams nustatyti reikalavimai“. Visgi EFHR prašymas

⁴⁹<http://lt.efhr.eu/2012/07/19/pavardems-ne-imoniu-pavadinimams-taip/>

nebuvo tinkamai išnagrinėtas, kadangi simbolis „WC” anglų k. reiškia du žodžius – „Water Closet”. Toks VKI išaiškinimas neatitinka faktinės padėties ir prieštarauja 1999 m. spalio 21 d. LR Konstitucinio Teismo sprendimui, kuriame teigiama, jog nelietuviškų raidžių naudojimas pažeidžia lietuvių kalbos apsaugos principą. Be to, Vilniaus apygardos administracinis teismas atsisakė nagrinėti EFHR skundą, argumentuodamas tai tuo, kad EFHR nėra subjektas, kurio teisės ir teisėti interesai buvo pažeisti. EFHR nesutiko su tokia argumentacija ir apskundė teismo nutarimą ir VKI raštą. Tokios situacijos dar kartą patvirtina, kad pastebėjus galimą teisės pažeidimą, VKI atsisako nagrinėti EFHR skundą nematydama jokio pažeidimo⁵⁰.

Nepaisant aukščiau aprašytų situacijų, yra ir teigiamų pokyčių šioje srityje. Vienas iš jų yra 2012 m. lapkričio 8 d. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) priimtas nutarimas dėl viešosios informacijos ne lietuvių kalba pateikimo, kuriame teigiama, jog tarptautinio bendravimo reikmėms viešoji rašytinė ir garsinė informacija transporte, muitinėse, viešbučiuose, bankuose, turizmo agentūrose, taip pat reklamos elementuose greta valstybinės kalbos gali būti teikiama ir užsienio kalbomis. Tačiau informacija kitomis kalbomis neturi būti išsamesnė, o jos rašytinių tekstų formatas negali būti didesnis negu tekstų valstybine kalba⁵¹. Tokį nutarimą VLKK priėmė atsižvelgus į EFHR raštą. Tai reiškia, kad nuo šiol visa rašytinė ir garsinė informacija galės būti teikiama taip pat bet kuria užsienio kalba. Šis sprendimas suteikia vilties, kad tautinių mažumų kalbos taip pat galės būti vartojamos viešojoje erdvėje.

Iki šiol galiojo Kalbos komisijos 1995 m. gegužės 25 d. priimtas nutarimas dėl Viešosios garsinės informacijos ir viešųjų užrašų laikinųjų taisyklių⁵². Nutarimas numatė, jog jei garsinė ar rašytinė informacija, susijusi su užsieniečių aptarnavimu (viešbučiuose, paštuose, bankuose, viešojo maitinimo įstaigose ir kitur), tarptautiniu transportu, turizmu ar tarptautiniais renginiais, greta valstybinės kalbos gali būti vartojamos tradicinės tarptautinio bendravimo kalbos – anglų, vokiečių, prancūzų. EFHR nuomone, toks reglamentavimas tiesiogiai diskriminavo piliečius, vartojančius tautinių mažumų kalbas bei kitus į Lietuvą atvykstančius užsieniečius, kurie nemoka nė vienos iš trijų išvardintų kalbų. Be to, šiame

⁵⁰ 2011 m. VKI nubaudė keletą įmonių dėl teisės aktų nepaisymo (tarp kitko VŠĮ Irzimas, Šalčininkų bei Vilniaus rajono autobusų parko direktorius dėl autobuso maršruto nurodymo lenkų k. (šalia lietuvių k.)). Visose atvejuose Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutraukė bylas. Tuo tarpu parduotuvės Avižieniuose savininkė už lenkiško užrašo („sklep spożywczy”) pakabinimą šalia lietuviško „parduotuvė”, kuri nesutiko pašalinti užrašo, buvo nubausta 450 LT bauda.

⁵¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437442&p_query=ne%20vals%ADtybine%20kalba&p_tr2=2

⁵² <http://www.infolex.lt/lite/ta/25968>

nutarime nebuvo nurodyta, kokių pagrindų būtent anglų, vokiečių ir prancūzų kalboms buvo suteiktas išskirtinis statusas.

Asmenvardžių rašybos klausimas kasmet tampa vis aktualesnis. 2013 m. vasarį EFHR kreipėsi į Gyventojų registro tarnybą prie VRM prašydamas pateikti statistinę informaciją dėl Lietuvoje užregistruotų nelietuviškų asmenvardžių. Pasirodo, Lietuvoje galima užregistruoti vardus ir pavardes su nelietuviškomis x ir q raidėmis, pvz: Alexander, Oxana, Maxim, Alexey albo Lacroix⁵³.

2013 m. kovo 5 d. darbo grupė tautinių mažumų klausimams, vadovaujama kultūros viceministro E. Trusevič, pateikė Vyriausybei rekomendacijas, susijusias su tautinėmis mažumomis. Buvo siūloma įteisinti originalią asmenvardžių rašybą bei leisti naudoti dvikalbes gatvių ir vietovardžių pavadinimų lenteles⁵⁴.

Būtina priminti, jog dar 2013 m. birželį Vyriausybė pasiūlė VLKK nustatyti taisykles, kurios apibrėžtų nelietuvišką raidžių vartojimą oficialiuose dokumentuose. Visgi spalio mėn. 28 d. Komisija pareiškė negalinti parengti dokumento, kuris prieštarautų ankstesniam Konstitucinio Teismo nutarimui, įtvirtinusiame, jog "asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba", o „vardo ir pavardės įrašas kitose paso puslapiuose naudojant nelietuviškas raides negali būti prilyginamas užrašui valstybine kalba“.

Be to, VLKK nurodė, autentiška forma asmenvardžiai gali būti rašomi kituose dokumentuose nei Lietuvos piliečių asmens dokumentai. Teisingumo ministerijos vertinimu, Kalbos komisija "išsamiai neatsakė į antrąjį Vyriausybės klausimą dėl asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose ir neatsižvelgė į per pastaruosius dvidešimt metų įvykusius pokyčius mūsų visuomenėje ir lietuvių kalbos vartojime". Atsižvelgiant į Komisijos poziciją, Teisingumo ministerija paskelbė, jog laukia kito Konstitucinio Teismo išaiškinimo dėl nelietuviškų asmenvardžių rašymo asmens tapatybės dokumentuose, kuriame būtų taip pat išaiškinta, kokias funkcijas šioje srityje turi atlikti VLKK. Po Konstitucinio Teismo išaiškinimo, darbus dėl įstatymo dėl asmenvardžių rašybos dokumentuose rengimo tęs Teisingumo ministerija⁵⁵.

⁵³ <http://lt.efhr.eu/2013/02/13/dar-keli-priestaravimai-del-originalios-vardo-ir-pavardes-rasybos/>

⁵⁴ <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/darbo-grupe-siulo-pavardes-nelietuviskais-rasmenimis-ir-dvikalbes-lenteles-bet-nesutare-kiek-turi-buti-gyventoju-vietoveje-kad-butu-leidziami-tokie-uzrasai-56-313139>

⁵⁵ <http://vilniaus.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/del-nelietuvisku-asmenvardziu-rasybos-lauks-konstitucinio-teismo-isaiskinimo-424702#.Uo8HCNKnd2I>

5.3. Tautinių mažumų kalbos viešajame gyvenime

2013 m. birželio 12 d. Seimas atmetė įvairioms Seimo frakcijoms priklausančių Seimo narių įregistruotas Civilinio kodekso pataisas, kurios leistų juridinių asmenų pavadinimuose naudoti nelietuviškas raides „w“, „q“, „x“. Projekte taip pat buvo numatyta, kad „juridinio asmens pavadinimas turi būti sudarytas laikantis lietuvių bendrinės kalbos normų, išskyrus atvejus, kai pavadinime vartojami tarminiai žodžiai ar lotynų kalbos abėcėlės pagrindu sudaryti užsienio kalbų žodžiai“. „Juridinio asmens pavadinimas gali būti sudarytas iš lietuvių ar lotynų kalbos abėcėlės raidžių, kurios negali būti suprantamos kaip žodžiai, ir skaitmenų arba jų derinių“. Projektas buvo atmestas iki kito svarstymo, kas savo ruožtu atitolino galimybę įtraukti tokius įmonių pavadinimus į juridinių asmenų registrą, kadangi pagal Vyriausybės nutarimą, nuo š.m. gegužės 1 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija turi nuspręsti dėl kiekvieno naujai įregistruotą įmonės (lietuviškos) arba organizacijos pavadinimo atitikimo lietuvių bendrinės kalbos normoms. Tuo tarpu 95 proc. atvejų VLKK teikia neigiamą išvadą dėl įmonių pavadinimų įtraukimo į registrą, kas apsunkina tokių įmonių įregistravimą Lietuvoje⁵⁶.

LR Konstitucijos 37 str. ir Pagrindų konvencija užtikrina tautinėms mažumoms priklausantiems piliečiams teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius. Pagrindų konvencijos 10 str. numato, kad šalys, įskaitant Lietuvą, įsipareigoja užtikrinti kiekvienam tautinei mažumai priklausančiam asmeniui teisę laisvai ir nevaržomai, privačiai ir viešai, žodžiu ir raštu vartoti savo mažumos kalbą. Dabartinė praktika yra diskriminuojanti, kadangi tik tautinių mažumų kalbų naudojimas yra apribotas arba uždraustas.

Be valdžios atstovų diskriminacinės praktikos kartais visuomenėje kyla konfliktų dėl lenkų kalbos vartojimo viešojo gyvenimo srityse. 2012 m. sausio 20 d. apie 22.30 val. nenustatytų asmenų grupė prie Lenkų kultūros namų Vilniuje išvadino kelis Vilniaus lenkų gimnazijos mokinius keiksmožodžiais, įžeidžiančiais lenkų tautą, o vėliau juos užpuolė⁵⁷. Daniel Č., kuris nespėjo pabėgti, buvo sumuštas, prarado sąmonę. Tyrimą atliekantys asmenys nemato įvykyje tautinio motyvo. Nors pagrindinė lietuviška žiniasklaida (www.delfi.lt, www.15min.lt, www.diena.lt) parašė apie šį įvykį, tačiau nutylėjo faktą, kad nusikaltimas galėjo būti įvykdytas tautiniu pagrindu. EFHR skyrė finansinį atlygį už informacijos, kuri padės suimti nusikaltėlius, suteikimą. Visų galimų veiksmų terminai,

⁵⁶<http://vz.lt/article/2013/7/13/imoniu-steigejams-kalbininku-surestas-kliuciu-ruozas>

⁵⁷<http://kurierwilenski.lt/2012/01/24/rozmawial-po-polsku-ledwo-go-nie-zabili/>

nurodyti LR baudžiamojo proceso kodekse, suėjo 2012-07-23, tačiau ikiteisminio tyrimo terminai nuolat pratęsimi, o nusikaltėliai ir toliau ieškomi.

Be to, EFHR stebi taip pat svarbių politikų ir viešųjų institucijų pasisakymus, kurie pastaruoju metu dažnai nepasižymi tolerancija tautinėms mažumoms, gyvenančioms šalyje. LR Prezidentė, Dalia Grybauskaitė, dažnai kalba apie taip vadinamą „lenkų klausimą“, kas jau tapo „tautinių mažumų problemų“ sinonimu. Tie klausimai susiję su lietuvių k. brandos egzamino suvienodinimo ir asmenvardžių rašybos reglamentavimu⁵⁸. Tokį elgesį galima vertinti kaip bandymą išnaudoti tautinius ir patriotinius jausmus savo politiniams tikslams. EFHR susirūpinimą patvirtina taip pat paskutinė visuomenės apklausa, kurioje aiškiai matomas neigiamas visuomenės nusistatymas tautinių mažumų atžvilgiu. 2011 m. lapkritį "GfK Custom Research Baltic" atliktas tyrimas atkleidė, kad 87 proc. lietuvių nenorėtų gyventi romų kaimynystėje, 51 proc. nenorėtų turėti kaimyno lenko ir 45 proc. žydo⁵⁹.

Nepaisant šių neraminančių tendencijų, EFHR su džiaugsmu priėmė 2012 m. pabaigoje LR Kultūros ministerijos paskelbtą konkursą „Už tautinę toleranciją“. Ši iniciatyva gimė 2007 m. ir jau tapo tradicija, kurios esmė yra apdovanoti žmones prisidėjusius prie tautinės tolerancijos skatinimo visuomenės informavimo priemonėse⁶⁰.

Be to, verta taip pat paminėti internetinėje erdvėje paplitusią „Lithuania loves Poland“ pilietinę akciją, kurios tikslas buvo tęsti istorinę dviejų tautų draugystę ir pademonstruoti, jog šios tautos yra artimos. Prie iniciatyvos, prasidėjusios socialiniame tinkle Facebook prisijungė ne tik eiliniai gyventojai, bet taip pat politikai, žurnalistai, verslininkai ir dėstytojai. Vien tik Facebook portale akciją parėmė daugiau nei 3,3 tūkst. lankytojų.

Aukščiau aprašytos tautinių mažumų švietimo, asmenvardžių rašybos ir tautinių mažumų kalbų vartojimo viešajame gyvenime sritys byloja apie Lietuvoje neišspręstas problemas. Verta taip pat pabrėžti, kad Europos Tarybos Ministrų komitetas savo rezoliucijoje⁶¹ 2012 m. rekomendavo Lietuvai įvesti aiškius teisinius rėmus, remiantis Pagrindų konvencijos nuostatomis. Ministrų komiteto vertinimu, be teisinio šių klausimų sureguliuavimo tautinių mažumų teisių apsauga yra apsunkinta, kaip ir jų prieiga prie švietimo finansavimo. Be to, skiriama nepakankamai lėšų tautinių mažumų kultūros ir tapatybės apsaugai. Rezoliucijoje kritikuojami taip pat Lietuvos teismų, neatsižvelgiančių į Pagrindų konvencijos nuostatas, sprendimai. Komitetas atkreipia dėmesį, kad Lietuvoje būtina imtis atitinkamų priemonių,

⁵⁸<http://lt.efhr.eu/2013/07/23/prezidente-ir-lenku-klausimas/>

⁵⁹<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuviai-nenori-gyventi-salia-narkomanu-ir-alkoholiku.d?id=53403625>

⁶⁰ <http://lt.efhr.eu/2012/12/05/kulturos-ministerija-skelbia-konkursa-nominacijai-uz-tautine-tolerancija-gauti/>

⁶¹<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2009951&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

kad būtų užtikrintas finansavimas tautinių mažumų apsaugai, taip pat jų žiniasklaidai ir švietimui.

Be to, tikimasi, jog Vyriausybės politika vykdydama valstybinės kalbos politiką neįves neproporcingų apribojimų tautinių mažumų atstovams bandant įsidarbinti bei užtikrins atitinkamą stebėseną, kuri leis nuslopinti netoleranciją jų atžvilgiu. Atsižvelgiant į visą tai, Lietuvoje reikia priimti įvesti pataisas į švietimo įstatymą, atsižvelgiančias į mokymų programų tarp lietuvių ir nelietuvių mokyklų, skirtumus bei likviduojančias skirtumus tarp mokyklų. Įstatymas turėtų numatyti galimybę mokytis tautinių mažumų kalbų lietuviškose mokyklose, esančiose tautinių mažumų gausiai apgyvendintose teritorijose. Taip pat valstybė turi užtikrinti pakankamą finansavimą, kad tautinės mažumos galėtų puoselėti ir plėtoti savo kalbą, tradicijas ir papročius.

5.4. Topografiniai pavadinimai

Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija užtikrina kalbos vartojimo laisvę, pateikiant topografinius pavadinimus mažumų kalba, privačiai bei viešai vartojant mažumos kalbą ir palaikant ryšius su viešojo administravimo institucijomis. Pagal pagrindų konvencijos 11 str., šalis tose teritorijose, kuriose tradiciškai gausiai gyvena asmenys, priklausantys tautinei mažumai, turi stengtis pateikti tradicinius vietovių, gatvių pavadinimus ir kitus topografinius įrašus kartu ir mažumos kalba, jeigu yra tokio žymėjimo poreikis. Savivaldybės subjektus, nevykdančius įsakymų dėl dvikalbių gatvių pavadinimų lentelių šalinimo, baudžia VKI. Teismai VKI dažniausiai pritaria.

- 2010 m. liepos 10 d. dėl dvikalbių gatvių pavadinimų lentelių nurodymą gavo Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktorė. 2010 m. rugsėjo 16 d., neįvykdžius VKI nurodymo, jai buvo skirta 400 Lt bauda. 2010 m. rugsėjo 27 d. direktorė apskundė VKI sprendimą Vilniaus apygardos administraciniam teismui. Tačiau skundas buvo atmestas ir VKI skirta bauda liko galioti. Šį sprendimą direktorė apskundė Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, o šis pripažino, kad pirmosios instancijos teismo nutartis yra pagrįsta⁶².
- 2011 m. lapkričio 22 d. *Vilniaus administracinis apylinkės teismas priėmė sprendimą dėl Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nutarimo suteikti vienai iš Zujunų (vietovė, gausiai pagyvendinta lenkų tautinės mažumos) gatvių garsaus lenkų poeto Juliano Tuvimo vardą.*

⁶²http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=92579,7007,30

Nepaisant vietinių gyventojų peticijų, Lietuvos valdžia nusprendė, jog Julian Tuvim nėra nusipelnęs Lietuvai ir nesutiko, kad jo vardu būtų pavadinta gatvė⁶³.

- 2012 m. gruodžio 21 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pripažino, kad L. K. neįvykdė jai pavestų pareigų. Pagal LR administracinių teisės pažeidimų kodekso 91² str. 2 d. L. K. nesiėmė jokių veiksmų, kad nuimtų dvikalbes gatvių pavadinimų lenteles kai kuriose Vilniaus rajono vietovėse. Remiantis Vilniaus apygardos teismo nutarimu (2013 m. spalio 28 d.), Vilniaus rajono savivaldybės administracijos direktorei buvo skirta 2 tūkst. Litų baudą už teismo sprendimo dėl lentelių lenkų k. pašalinimo (2011 m.), nevykdymą.
- 2013 m. gruodžio 23 d. Vilniaus apygardos teismas skyrė Šalčininkų rajono savivaldybės administracijos direktoriui 43 400 Lt baudą už Vilniaus administracinio teismo sprendimo (2008 m. rugsėjo 25 d.), pašalinti dvikalbių lentelių pavadinimus, nevykdymą. EFHR nuomone, ši bauda yra neproporcinga⁶⁴. Verta paminėti, kad 2013 m. gruodžio 23 d. Vilniaus apygardos teismas panaikino Šalčininkų rajono apylinkės teismo sprendimą (2013 m. kovo 7 d.), kuriame teismas skyrė 500 Lt baudą už teismo sprendimo (2008 m.) nevykdymą. Teismas sprendimui įvykdyti skyrė 3 mėn. terminą. Verta pabrėžti, kad savivaldybės pareigūnų bandymas nukabinti dvikalbes gatvių pavadinimų lenteles iš privačių namų neatitinka Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11 str. 3 punkto. Taip pat verta paminėti, kad dvikalbės lentelės buvo užkabintos tuomet, kai dar galiojo Tautinių mažumų įstatymas.

EFHR, dėl 2011 m. liepos 8 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutarties, dėl neteisėtai kabinamų dvikalbių gatvių pavadinimų lentelių, antstolių veiksmų ir žiniasklaidos skelbiamų pranešimų apie gresiančias sankcijas, pradėjo informacinę kampaniją. EFHR siūlo nemokamą teisinę pagalbą žmonėms, kurie kabina ant savo namų dvikalbes gatvių pavadinimų lenteles⁶⁵. EFHR mano, kad administracinis sprendimas, kuris buvo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nagrinėjimo objektu, taikomas tik savivaldybei pavaldžioms teritorijoms (namams, pastatams ir pan.), tačiau netaikomas privačiam nekilnojamajam turtui. Administracinis sprendimas ir teismo nutartis (*Viešojo administravimo įstatymo 8 str.*) turi būti skirta kiekvienam savininkui atskirai, konkrečiai nurodant pastatą, ir tiksliai nurodant pažeistą įstatymą. Todėl antstoliams draudžiama reikalauti iš asmenų, kurie nebuvo bylos šalimi, įvykdyti sprendimą.

⁶³<http://www.efhr.eu/2011/08/23/wiele-ha%C5%82asu-o-nic/>

⁶⁴<http://www.efhr.eu/2013/10/30/tabliczki-w-jezyku-angielskim-jednak-zgodne-z-prawem/>

⁶⁵<http://lt.efhr.eu/download/ulotki/Kas%20turetu%20priimti%20sprendima%20del%20dvikalbiu%20gatviu%20pavadinimu.pdf>

Šiuo atveju, reikia prisiminti televizijos projekto „*Aš myliu Lietuvą*“ vieno iš dalyvių elgesį. Šio televizijos projekto filmavimo metu, M. M. neteisėtai nuplėšė Eišiškėse esančio namo dvikalbę gatvės pavadinimo lentelę⁶⁶. Dėl šio įvykio buvo pradėtas administracinis tyrimas. Vilniaus apskrities vyriausiasis policijos komisariatas atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą dėl kurstymo prieš tautinę grupę, nes nerado nusikaltimo sudėties požymių. Šalčininkų rajono apylinkės teismas skundą atmetė.

Kitas tautinėms mažumoms nepalankus sprendimas buvo priimtas 2013 m. Sausio 28 d., kai Vyriausybės atstovas Vilniaus apskrityje pareikalavo pakeisti gatvių pavadinimų lenteles į atitinkančias Valstybinės kalbos įstatymo ir Aprašo reikalavimus, t. y. tokias, kuriose būtų nurodyti Registrų centre įregistruoti gatvių pavadinimai lietuvių kalba⁶⁷. Vilniaus apygardos teismas priėmė sprendimą, kuriuo įpareigojo Šalčininkų administracijos direktorių per vieną mėnesį nuo sprendimo įsiteisėjimo pakeisti Valstybinės kalbos įstatymo neatitinkančias gatvių pavadinimų lenteles Šalčininkų rajono savivaldybės gyvenvietėse. Sprendimas buvo skundžiamas apeliaciniu skundu Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, kuris paliko galioti pirmos instancijos teismo sprendimą. Teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Lietuvos valdžios taikomi dvigubai standartai matomi kitoje situacijoje – kai užrašai anglų k. yra leidžiami, kai tuo tarpu tautinių mažumų kalbomis – skundžiami. EFHR kreipėsi į VKI apskųsdamas Nidoje kabančias lenteles su gatvių ir objektų pavadinimais lietuvių ir anglų kalbomis: *Pamario str., Purvynės str., G. D. Kuverto str., Kopų str., BEACH, CENTRE, STORE AGE SETTLEMENT SITE, PARMIDISDUNE, GLIDING SCHOOL ir kt.*

Remiantis Valstybinės kalbos įstatymo 17 str. bei VKI priimtu *nutarimu „Dėl viešosios informacijos Ne valstybine kalba pateikimo“*⁶⁸, EFHR atkreipė dėmesį į tai, kad užrašuose nelietuvių k. informacija buvo išsamesnė nei lietuvių k., kas pažeidžia minėtų teisės aktų nuostatas. VKI priminė, kad nutarimo 1 punktą nu mato, kad tarptautinio bendravimo reikmėms viešoji rašytinė ir garsinė informacija transporte, muitinėse, viešbučiuose, bankuose, turizmo agentūrose, taip pat reklamos elementuose greta valstybinės kalbos gali būti teikiama ir užsienio kalbomis. Inspekcija tai pat pareiškė, kad EFHR pateiktuose pavyzdžiuose – reklaminiuose stenduose, kurie skirti informuoti - pateikta informacija

⁶⁶<http://lt.efhr.eu/2013/10/30/lenteles-anglu-kalba-vis-del-to-nepazeidzia-istatymu/>

⁶⁷<http://vyr-atstovai.lrv.lt/vilnius/index.php?p=0&l=LT&n=1&nn=archyve&nn=168>

⁶⁸http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=130231,6904,30

atitinka viešiesiems užrašams keliamus reikalavimus, todėl šiuo atveju Valstybinės kalbos įstatymas nebuvo pažeistas. Inspekcija atsisakė tęsti pateiktų skundų nagrinėjimą⁶⁹.

Taip pat verta priminti, kad 2013 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos Ministras pirmininkas pasisakė prieš dvikalbes lenteles Lietuvoje. Premjeras sakė, kad visiems Lietuvos piliečiams turi būtų vienodos sąlygos ir, patikslino, kad yra privalu gerbti valstybę, Konstituciją ir šalies įstatymus, o tai reiškia dvikalbių lentelių neturi būti⁷⁰. Tokie argumentai prieštarauja Pagrindų konvencijos 10 str. Tuo tarpu tų pačių metų rugsėjo 2 d. užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius pareiškė, kad negirdėjo Premjero pasisakymo, o Vyriausybės programoje yra numatyta parengti Tautinių mažumų įstatymą ir išspręsti dvikalbių topografinių pavadinimų klausimą remiantis Pagrindų konvencija. Taip pat jis pabrėžė, kad Vyriausybė laikysis savo programos. Pirmieji žingsniai jau buvo padaryti asmenvardžių rašybos srityje – Teisingumo ministerija sudarė darbo grupę⁷¹.

Remiantis Kultūros vice-ministro parengtu Tautinių mažumų įstatymo projektu, savivaldybėse, kuriose tautinės mažumos sudaro ne mažiau nei 25 proc. gyventojų, asmuo turėtų teisę kreiptis į savivaldybės darbuotojus tautinės mažumos kalba. Be to, tautinių mažumų kalbomis taip pat galėtų būti publikuojama informacija apie sveikatos apsaugą, viešąją tvarką, teisinę pagalbą ir rinkimus. Projekte taip pat numatoma, kad tokiose teritorijose tautinių mažumų kalba taip pat galėtų būti pateikiami gatvių, institucijų bei topografiniai pavadinimai. Šiam įstatymo projektui nepitaria VLKK, kurios nuomone, priėmus tokį įstatymą būtų įteisinta dvikalbystė, kas prieštarauja LR Konstitucijai. VLKK pareiškė, kad reikalavimas suteikti teisę bendrauti tautinės mažumos kalba reiškia, kad savivaldybių darbuotojams būtų privaloma mokėti ne tik valstybinę, bet ir vieną ar kelias tautinių mažumų kalbas, o dvikalbės gatvių pavadinimų lentelės galėtų trikdyti policijos, greitosios pagalbos ir gelbėjimo tarnybų veiklą⁷².

2013 m. lapkričio 27 d. Teisingumo ministerija pateikė savo rekomendacijas dėl Tautinių mažumų įstatymo projekto. Savo analizėje Ministerija nurodė, kad siūlomos pataisos gali prieštarauti Konstitucijos 14 str., skelbiančiam, kad valstybinė kalba yra lietuvių. Ministerija pabrėžė, kad Konstitucinis teismas išaiškino, kad balsavimo pažymėjimų spausdinimas nelietuvių k. prieštarauja Konstitucijai. Nuomonėje taip pat buvo nurodyta, kad rinkimų

⁶⁹<http://lt.efhr.eu/2013/10/30/lenteles-anglu-kalba-vis-del-to-nepazeidzia-istatymu/>

⁷⁰<http://alkas.lt/2013/09/02/premjeras-a-butkevicius-pasisake-pries-dvikalbes-lenteles-vilniaus-kraste/>

⁷¹<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/l-linkevicius-vyriausybes-programoje-numatyta-isspresti-vietovardziu-klausima.d?id=62219825>

⁷²http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/29649/vlkk_nepitaria_dvikalbems_lentelems_ir_lenku_kalbos_vartoji_mui_savivaldybese

informacijos pateikimas tautinių mažumų kalba yra nepreciziškas. Visgi Ministerijos nuomonė nėra įpareigojanti⁷³.

Gruodžio 23 d. Seimas nutarė nesvarstyti Tautinių mažumų įstatymo projekto⁷⁴. Toks sprendimas buvo argumentuotas tuo, kad projektas prieštarauja Konstitucijai, kadangi yra parengtas remiantis ankstesniu, 1992 m. priimtu (prieš Konstitucijos priėmimą) ir iki 2010 m. galiojusių Tautinių mažumų įstatymu. Pasak šalies vadovės, Dalios Grybauskaitės, Seimas pažeistų Konstituciją, jei priimtų Tautinių mažumų įstatymą, kuris būtų paremtas iki 1992 metų galiojusiaisiais teisės aktais. Be to, tai taip pat reikštų daugiakalbystės įtiesinimą Lietuvoje⁷⁵.

EFHR vertinimu, tokie argumentai yra be pagrindo. Reikia pabrėžti, kad šis įstatymas galiojo dvidešimt Lietuvos nepriklausomybės metų ir jokia institucija (taip pat ir Seimas bei Konstitucinis Teismas) nepastebėjo, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai. Be to, Lietuva prisiėmusi aiškius įsipareigojimus ratifikavus Pagrindų konvenciją, į kurios nuostatas turi būti atsižvelgiama priimant įstatymus susijusius su tautinių mažumų teisių reglamentavimu.

Reikia akcentuoti, kad dar 2003 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas pateikė Lietuvai savo pastabas dėl teisinių instrumentų stokos šioje srityje. Be to, 2008 m. Europos Tarybos Patariamasis Komitetas kreipėsi į Lietuvos valdžią dėl atitinkamų priemonių tautinių mažumų apsaugai, taikymo. Visgi į šias rekomendacijas nebuvo atsižvelgta.

6. Neapykantos kalba internete

Nors Lietuvoje funkcionuoja Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, šalyje nuolat pažeidžiamos žmogaus teisės internetinėje erdvėje. Remiantis įstatymais, visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kuria skatinama diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu, dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.

Vienas iš būdų, kuriuo skatinama neapykanta ir diskriminacija tautybėms ar net smurto naudojimas, yra komentarai internete, šmeižiantys tautines grupes (lenkus, rusus, žydus, lietuvius, baltarusius, romus, amerikiečius, arabus, ukrainiečius, albanus ir t. t.). Statistikos duomenimis, šis reiškinys nuo 2006 m. kasmet įgauna pagreitį, tačiau iki šiol jokia institucija

⁷³<http://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/ministerstwo-sprawiedliwosci-projekt-ustawy-o-mniejszosciach-narodowych-niezgodny-z-konstytucja/>

⁷⁴<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/skandalingas-iausiai-tautiniu-mazumu-istatymo-projektas-pristabdytas.d?id=63600828>

⁷⁵<http://lt.efhr.eu/2013/12/23/prezidente-neatskiria-tautiniu-mazumu-nuo-migrantu/>

nesiėmė tam kelią užkertančių veiksmų. Todėl, siekiant atskleisti neapykantos kalbos nusikaltimus, EFHR pradėjo reguliariai stebėti internetinę erdvę. EFHR pateikė daugybę skundų, pradėti ikiteisminius tyrimus asmenims, kurie internetiniais komentarais kurstė neapykantą, diskriminaciją ar ragino naudoti smurtą prieš Lietuvos piliečius, priklausančius tautinėms mažumoms.

Internetinių komentarų analizė atskleidė, kad daugiausia tokių įrašų atsiranda komentuojant straipsnius, susijusius su tautybe. 2012 m. EFHR į prokuratūras nukreipė 284 skundus dėl diskriminuojančių komentarų internete. Viena iš problemų, siekiant sumažinti neapykantą internete, yra ilgas kalbos ekspertizės laukimas, tačiau rezultatai jau pastebimi – tokių komentarų skaičius palaipsniui mažėja. EFHR pripažįsta, kad didelė dalis tautinių, rasinių, etninių religinių neapykantos kurstymų nusikaltimų yra susijusi su komentarais internetinėje erdvėje. Verta pabrėžti, kad aktyviau įsitraukiant teisėsaugą, tokio pobūdžio tyrimų daugėja. Klaipėdos apygardos prokuratūros prokuroras Simonas Genys⁷⁶ pastebėjo, kad ir EFHR veikla prisideda prie kelio nusikaltimų internete užkirtimo.

Įžeidžiančių komentarų autoriai buvo nubausti pinigineis bandomis (130 Lt – 1040 Lt), socialiniu darbu (40 val.) ir laisvės apribojimu (7 mėnesių namų areštas 22:00–06:00 val.) Didžiausia galima bausmė už nusikaltimą (taip LR baudžiamasis kodeksas kvalifikuoja veika numatytą 170 str.) siekia 500 MGL (šiuo metu 1 MGL – 131 LT). Iki šiol paskirtos baudos svyruoja nuo 1 iki 8, iš galimų 500 MGL. Bausmės gali būti sušvelninamos dėl gailėjimosi už savo veiką, o tai Lietuvos teisėje yra lengvinanti aplinkybė. Tačiau dabartinė situacija rodo, kad tautinių pagrindų konfliktai Lietuvoje nėra pakankamai įvertinami.

Vienas svarbesnių EFHR pasiekimų – „Lenkų juvė“ grupės⁷⁷, kurios šūkis „Pjauk lenką, kol jaunas“, uždarymas socialiniame tinkle „Facebook“. Šioje grupėje buvo skelbiami įžeidžiantys tekstai, nuotraukos ir vaizdo įrašai apie lenkus ir žydus. 2012 m. vasario 14 d. EFHR kreipėsi į LR generalinę prokuratūrą, prašydamas pradėti ikiteisminį tyrimą šešių šios grupės narių atžvilgiu. Prokuratūra pavedė Vilniaus apskrities vyriausiajam policijos komisariatui atlikti tyrimą. Komisariatas, apklausęs keturis šios grupės narius, pripažino, kad byla yra nepagrįsta, tvirtindamas, kad komentarai, nuotraukos ir šiame interneto portale vykusios diskusijos buvo tik grupės narių pokštas. Tačiau pati grupė buvo panaikinta. EFHR nesutiko su tokiu policijos komisariato sprendimu ir pateikė Vilniaus apylinkės prokuratūrai skundą, nurodydamas konkrečius pasisakymus, komentarus bei nuotraukas ir pabrėždamas jų

⁷⁶<http://www.delfi.lt/news/daily/crime/neapykanta-kurstantys-komentatoriai-vis-dazniau-sulaukia-teisesaugos-demesio.d?id=60316943>

⁷⁷<http://lt.efhr.eu/2012/08/15/bylos-lenkpuje-tyrimas-pradetas-is-naujo/>

neigiamą pobūdį. Prokuratūra nusprendė atlikti pakartotinį ikiteisminį tyrimą, o ankstesnį neigiamą policijos komisariato sprendimą panaikino kaip nepagrįstą. Kadangi ikiteisminio tyrimo terminai suėjo jau 2012 m. spalio 25 d., 2012 m. lapkričio 5 d., EFHR, siekdamas gauti informaciją apie tai, kokiame etape yra ikiteisminis tyrimas, išsiuntė raštą Vilniaus miesto apylinkės prokuratūrai. Netrukus EFHR buvo pranešta, kad 2012 m. spalio 8 d. ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas pagal LR baudžiamojo proceso kodekso 3 str. 1 d. 1 p. („Lenkų jūvės“ grupės asmenų veika neatitiko LR BK 170 str. numatytos veikos sudėties požymių). Vilniaus apylinkės prokuratūra nepranešė EFHR apie prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą pagal LR baudžiamojo proceso kodekso 214 str. 7 d. EFHR gavo šį nutarimą 2012 m. gruodžio 3 d., išsiuntusi prašymą išduoti prokuroro nutarimo kopiją, ir 2013 m. sausio 11 d. apskundė jį, akcentuodamas žemesnės instancijos prokuroro neveikimą. Skundas buvo atmestas, nes EFHR nėra nei baudžiamojo proceso šalis, nei nukentėjęs asmuo, todėl negali apskusti prokuroro nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą. Skundas, pateiktas 2013 m. sausio 29 d. Vilniaus apylinkės teismui, buvo atmestas. EFHR ieško nukentėjusiųjų asmenų, byla iki šiol nėra baigta.

- Už įžeidžiančius ir diskriminaciją dėl tautybės kurstančius komentarus pirma bauda buvo skirta 2012 m. sausio 27 d. Kauno gyventojui. Komentaro autoriui buvo skirtas laisvės apribojimas 6 mėn. ir 40 val. viešųjų darbų.
- 2012 m. kovą buvo išduotas kitas nuosprendis dėl diskriminuojančio komentaro. Autoriui buvo skirta simbolinė 130 litų bauda, atsižvelgiant į kaltinamojo galėjimąsi dėl savo poelgio.
- 2012 m. balandį ir gegužę buvo skirtos trys baudos (520 Lt ir 390 Lt bei 260 Lt), dvi iš jų tam pačiam asmeniui.
- Per kampanijos laikotarpį EFHR nukreipė 10 prašymų pradėti ikiteisminį tyrimą komentatoriui pasivadinusiam *Katastrofijus*. Nors šio komentatoriaus įrašai akivaizdžiai kurstė neapykantą ir skatino imtis smurto prieš lenkų tautinę mažumą, prokurorai nesiėmė jokių priemonių, kad jis būtų nubaustas. Už vieną iš minėtų komentarų, jo autoriui buvo skirta 910 litų bauda, kuri buvo rekordinė 2011–2012 metais.
- 2012 m. rudenį buvo skirta rekordinė piniginė bauda (1040 litų) Šiaulių gyventojui, kuris viešai ragino imtis smurto veikslių ir fiziškai susidoroti su vienai iš tautinių grupių priklausančiais nariais.
- Namų areštas nuo 22 iki 6 val. buvo skirtas 2012 m. gruodžio 17 d., už neapykantos kurstymą internete prieš rusų tautinę mažumą.

- 2013 m. liepą, ankstesnės EFHR intervencijos dėka, Vilniaus apygardos teismas priėmė nuosprendį dėl neapykantos kurstymo tautiniu pagrindu ir lenkų tautinės mažumos niekinimo portale www.lrytas.lt. Komentaro autorius buvo nubaustas laisvės apribojimu vieneriems metams, draudimu keisti gyvenamąją vietą ir naudotis internetinių kavinių paslaugomis. Be to, jam buvo skirtas namų areštas nuo 22 iki 6 val⁷⁸.
- 2013 m. rugpjūtį, remiantis EFHR pateiktų skundų Generalinei prokuratūrai duomenimis, buvo skirta dar viena bauda už įžeidžiantį komentarą socialiniame tinkle *Facebook*. Vilniaus apygardos teismas priėmė nuosprendį dėl neapykantos kurstymo ir diskriminacijos tautybės pagrindu. Komentaro autoriui buvo skirta piniginė 910 Lt bauda⁷⁹.
- 2013 m. rugsėjį bauda buvo skirta už komentarą skatinantį rasinę diskriminaciją portale www.15min.lt. *Alytaus rajono teismas nubaudė komentatorių pinigine 1950 litų bauda*. Kadangi autorius gailėjosi savo nusižengimo, bauda buvo sumažinta iki 1300 litų.
- 2013 m. lapkritį buvo nubaustas komentaro, parašyto 2012 m. www.lrytas.lt portale, autorius. Raseinių rajono apylinkės teismas atleido komentatorių nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.

Verta pabrėžti, kad be aukščiau išvardintos veiklos, EFHR taip pat stebi internete pasirodančius diskriminuojančius darbo skelbimus. Remiantis Lygių galimybių įstatymo 11 str., darbo skelbimuose draudžiama nurodyti reikalavimus, suteikiančius pirmenybę tam tikro amžiaus, tam tikros lytinės orientacijos asmenims, sveikiems asmenims, tam tikros rasės ar etninės priklausomybės asmenims, asmenims, išpažįstantiems tam tikrą religiją, tam tikrų įsitikinimų asmenims. Nepakankamas Lietuvos Respublikos įstatymų žinojimas ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymų reikalavimų nepaisymas, neretai tampa diskriminuojančių skelbimų atsiradimo priežastis.

Šioje srityje EFHR veiklos pavydžiu yra 2012 m. rugsėjo 17 d. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai nukreiptas skundas dėl diskriminuojančio darbo skelbimo portale www.darbo.lt. Deja, Tarnyba dėl objektyvių padaryto nusižengimo įrodymo trūkumų nutraukė tyrimą ir pareiškė, kad EFHR neturi teisinio subjektiškumo šioje byloje. EFHR apskundė šį sprendimą Vilniaus apygardos administraciniam teismui, prašydamas panaikinti Tarnybos sprendimą ir ištirti EFHR skundą. 2013 m. gegužės 9 d. Vilniaus apylinkės administracinis teismas tenkino EFHR skundą ir nustatė, kad Tarnyba nevertino skunde nurodyto veiksmo buvimo ar nebuvimo fakto, nepasisakė, ar skunde minimas veiksmas

⁷⁸ <http://lt.efhr.eu/2013/07/11/laisves-apribojimas-vieneriems-metams-uz-internete-talpinamus-komentarus/>

⁷⁹ <http://lt.efhr.eu/2013/08/14/uz-izeidzianti-komentara-facebook-tinklalapyje-taip-pat-gresia-atsakomybe/>

prieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams, nesprendė, kokie faktai ar įrodymai patvirtina ar paneigia teisės aktų pažeidimą. Verta atkreipti dėmesį, kad ši byla turėjo didžiulę reikšmę ne tik pripažįstant Tarnybos kompetencijos ribų pažeidimą, bet ir atskleidžiant nevyriausybinių organizacijos galimybes skųsti LGKT sprendimus teismui. Tuo pačiu teismas patvirtino, kad diskriminuojančio pobūdžio darbo skelbimas laikytinas savarankišku pažeidimu, nereikalaujančiu konkretaus nukentėjusio asmens.

Nors panašios situacijos įrodo, kad Tarnybos funkcijos stebėti internetinę erdvę, siekiant rasti įstatymus pažeidžiančius darbo skelbimus, yra ne iki galo vykdomos, tačiau džiugina faktas, kad yra matomi EFHR vykdomos kampanijos rezultatai. Darbdaviai yra įspėjami Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos.

Kolejnym utrudinieniem w skutecznej walce jest również nieuznawanie EFHR za stronę postępowania, toteż nie informuje się jej o kolejnych krokach w postępowaniu, co tym samym wyklucza możliwość odwołania się przez nią od decyzji odpowiednich organów. Poza tym daje to podstawę do zwątpienia w odpowiednie przeprowadzanie wszystkich czynności postępowania przygotowawczego oraz działań w celu ustalenia tożsamości autora komentarza. Natomiast sposób tłumaczenia się skazanych z popełnionych czynów (odruchowość, niewiedza o popełnianiu czynu przestępczego, irytacja) wskazuje na ciągle niską świadomość społeczeństwa litewskiego dotyczącą przestępstw w cyberprzestrzeni i potrzebę szerzenia informacji edukacyjnej w zakresie tej tematyki.

Kitas sunkumas kovojant su neapykantos nusikaltimais yra EFHR ir kitų nevyriausybinių organizacijų nepripažinimas subjekto tokio pobūdžio bylose. Tai reiškia, kad EFHR neprivalo būti informuojamas dėl tyrimo eigos, kas suteikia pagrindo abejoti dėl teisėsaugos veiksmų siekiant iširti tokio pobūdžio nusikaltimus ir rasti asmenis, pažeidusius įstatymą. Reikia pripažinti, kad visuomenės sąmoningumas šioje srityje taip pat yra nepakankamas.

7. Kiti incidentai susiję su tautybe

Šiame skyriuje bus aprašyti kiti 2012-2013 m. įvykę incidentai, susiję su tautinėmis mažumomis. Verta pabrėžti, jog bylos, kuriuose figūruoja tautinės mažumos, dažnai yra vilkinamos, kas demonstruoja spragas Lietuvos teisinėje sistemoje bei parodo žemą nacionalinės ir tarptautinės teisės sąmoningumo lygį tarp piliečių ir valstybinių institucijų darbuotojų.

➤ Nerimą kelianti valstybės praktika realizuojama dėl TSRS laikais nacionalizuotos žemės

gražinimo. Daugelyje Lietuvos regionų jau gražinta dauguma ar net visos žemės. Tik regionuose, kuriuose gausiai gyvena lenkų mažumos, šis procesas yra vilkinamas. Be to, Lietuvoje taikomas niekur kitur pasaulyje nežinomas „kilnojamojo turto“ institutas. Tai reiškia, kad Lietuvos gilumoje nacionalizuota žemė gali būti gražinta prie Vilniaus – teritorijoje, į kurią teisę turi joje gyvenanti lenkų mažuma. Kita problema, su kuria susidūrė Lietuvoje gyvenantys lenkai, – žemės renacionalizavimas. Taigi, ją gražinus, po kelerių metų valstybė dažniausiai renacionalizavo žemę, aiškindama, kad jos miškai turi strateginę reikšmę valstybei. Kalbant apie šią procedūrą, valstybės administracija padarė daug klaidų. EŽTT gavo ne mažiau kaip 12 skundų dėl šio atvejo. Kadangi EFHR neužsiima žemės gražinimu fiziniams asmenims ir nesprenžia konfliktų tarp šių asmenų, visus reikalus šiuo klausimu Fondas perduoda kompetentingoms teisininkų kontoroms, bendradarbiaujančioms su EFHR.

- 2011 m. rugpjūtį tuometinis Švietimo ir mokslo ministras, G. Steponavičius, tautinių mažumų mokyklų mokinių tėvams išsiuntė 26 tūkst. laiškų, kuriuose pagrindė Švietimo įstatymo pakeitimus. EFHR nuomone, tokiu ministro elgesiu buvo pažeistas LR Baudžiamojo kodekso 168 straipsnis, kuriame numatytas draudimas neteisėtai skleisti ar panaudoti informaciją apie asmens privatų gyvenimą bei 170 straipsnis, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už diskriminacijos kurstymą prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę. 2011 m. rugsėjo 16 d. EFHR kreipėsi į LR Generalinę prokuratūrą prašydamas pradėti ikiteisminį tyrimą dėl Švietimo ir mokslo ministro veiksmų. Generalinė prokuratūra atmetė prašymą motyvuodama šį sprendimą tuo, kad laiškas nebuvo skirtas konkrečiam adresatui ir jokie duomenys apie privatų asmens gyvenimą jame nebuvo atskleisti. Be to, nustatyta, kad skundas turėjo būti pateiktas pačių suinteresuotų asmenų (tėvų, globėjų ir t.t.). Ministro patraukimas baudžiamojon atsakomybėn pagal 170 str. buvo pripažintas kaip neturintis pagrindo. Lapkritį EFHR apskundė šiuos Generalinės prokuratūros sprendimus Vilniaus miesto apylinkės teismui. Teismas atmetė skundą dėl 170 str. pažeidimo, tačiau sutiko su tuo, kad buvo pažeistas 168 str. LR Generalinės prokuratūros prokuroro veiksmus teismas pripažino neteisėtais bei nurodė iš naujo nagrinėti EFHR skundą. Tačiau prokuratūra vėl priėmė EFHR nepalankų sprendimą teigiant, jog byloje nebuvo LR Baudžiamojo proceso kodekso 409 str. pažeidimo, t.y. pagal kurį prokuroras privalo pradėti baudžiamąjį procesą, jei nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę ar ja padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtą savo interesų. EFHR padavė dar vieną apeliacinį skundą, kuris taip pat buvo atmestas Vilniaus apygardos teismo dėl skundų iš nukentėjusių

asmenų trūkumo. EFHR kreipėsi į mokinių tėvus, kuriems buvo išsiųsti laiškai, prašydamas pranešti apie jų teisių pažeidimą. Vertas dėmesio yra faktas, kad ministro laiškas buvo išsiųstas nevalstybine, lenkų k. Tačiau VKI informavo EFHR, jog oficiali korespondencija neprivalo būti valstybine kalba⁸⁰. Tai reiškia, jog visos Lietuvoje veikiančios institucijos, įmonės ir organizacijos gali siųsti korespondenciją bet kokia kalba, tačiau originalas valstybine kalba turi būti bylos akte. Dėl minėtos bylos EFHR pateikė peticiją EP Peticijų komitetui. Komitetas pradėjo peticijos nagrinėjimą.

- 2012 m. vasarį, europarlamentaras, LLRA pirmininkas, V. Tomaševskis kreipėsi į EP Regionų komiteto pirmininkę prašydamas atkreipti dėmesį į LR Vyriausybės veiksmus deleguojant savo atstovus į Regionų komitetą. 2007 m. savivaldybių rinkimuose LLRA pasiekė 5,42 proc. rezultata, kai rinkimų slenkstis buvo nustatytas ties 5,62 proc. Toks procentas yra neįprastas, kuomet savivaldybės rinkimuose yra 4 proc., o rinkimuose į Seimą ir EP – 5 proc. rinkimų slenkstis. Galima susidaryti įspūdį, jog toks neįprastas rinkimų slenkstis buvo nustatytas siekiant pašalinti iš kandidatų į Regionų komitetą Lietuvos atstovus, konkrečią politinę partiją, atstovaujančią tautinių mažumų interesus. 2011 m. savivaldybių rinkimuose LLRA perkopė rinkimų slenkstį, tačiau jos nariai nebuvo išrinkti į Regionų komitetą nepaisant atitikimo visiems kriterijams.
- 2012 m. liepos 10 d. LR Vyriausioji rinkimų komisija pakeitė kelių rinkimų apygardų ribas, „išplėsdama“ kai kuriose jų dalyvaujančių lenkų procentinį skaičių (tai buvo ne pirmas toks atvejis), o tai reiškia, kad sutrikdė konkrečios piliečių grupės rinkimų potencialą. Tokie veiksmai, praktikoje žinomi kaip „*gerrymanderingas*“, prieštarauja Pagrindų konvencijai, kurią Lietuva ratifikavo 2000 m. EFHR nuomone, pagrindinis tikslas keičiant rinkimų apygardų ribas buvo sumažinti lenkų tautinės mažumos galimybę balsuoti už savo atstovus per rudenį vykusius Seimo rinkimus. Tautinės mažumos elektorato skaidymas prieštarauja tarptautiniams įstatymams.

Verta pabrėžti, jog 2012 m. lapkričio 12 d. LR Seimas svarstė Rikimų įstatymo pataisas, kuriomis buvo siūloma per prezidento, Seimo ir savivaldybių rinkimus balsavimo lapelius spausdinti taip pat tautinių mažumų kalbomis. Tuo buvo siekiama padidinti balsuojančių pasitikėjimą bei užtikrinti rinkimų sistemos stabilumą. Siūlomos 58 str. pataisos numatė, jog apygardose, kuriose tautinės mažumos sudaro ne mažiau nei 10 proc., balsavimo biuleteniai

⁸⁰<http://en.efhr.eu/2011/10/13/a-petition-to-the-state-language-inspectorate-to-call-the-minister-of-science-and-education-gintaras-steponavicius-to-management-responsibility/>

turėtų būti pateikiami taip pat tos tautinės mažumos gimtąja kalba⁸¹. Seimas grąžino iniciatoriams įstatymo projektą tobulinti.

EFHR vertinimu, galimybės balsuoti atėmimas arba sumažinimas tautinių mažumų atstovams dėl kalbinių kliūčių prieštarauja efektyviam piliečių dalyvavimui sprendimų priėmimo procese. Politinių teisių atėmimas iš tautinių mažumų atstovų dėl informacijos jų gimtąja kalba trūkumo gali būti laikoma diskriminacija, kuri yra draudžiama LR Konstitucijos bei tarptautiniais žmogaus teisių apsaugos standartais. Gražinės siūlomas pataisas iniciatoriams tobulinti, Seimas ignoravo ESBO stebėtojų ataskaitoje Lietuvai pateiktas rekomendacijas dėl rinkimų proceso⁸². Rinkimų poreikių vertinimo misija savo ataskaitoje nurodė kelias Lietuvai būdingas praktikas, kurios neatitinka Europos Sąjungoje priimtų ir taikomų standartų, tarp kitko dėl rinkiminės informacinės tautinių mažumų kalbomis pateikimo. Deja, į tarptautinių organizacijų rekomendacijas dėl poreikio keisti galiojančią Rinkimų įstatymą nėra atsižvelgiama, kas toliau vilkina šios problemos sprendimą.

Verta priminti apie Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) planuojamą rinkimų apygardų pertvarką 2016 m. vyksiančiuose Seimo rinkimuose. Šiam tikslui sudaryta darbo grupė parengtame projekte siūlo padidinti rinkimų apygardų skaičių Vilniuje (sudaryti 2 papildomas), o Kaune ir Šiauliuose sumažinti (panaikinti po 1 apygardą). Šie pokyčiai motyvuojami siekiu sulyginti rinkėjų skaičių ir sumažinti neproporcingumą. Naujame projekte nuo Širvintų-Vilniaus apygardos numatoma atskirti 5 apygardas: Buividžius, Pabradvę, Glitiškes, Visalaukę ir Pikeliškės bei prijungti jas prie Molėtų-Švenčionių apygardos. Be to, nuo Vilniaus-Šalčininkų apygardos turėtų būti atskirtos Gerviškės, Tribonys, Sėlos, Čiužiakampis ir Baltoji Vokė. Jas prijungti planuojama prie Varėnos-Eišiškių apygardos. Planuojama rinkiminių apygardų pertvarka neigiamai paveiktų lenkų tautinės mažumos rinkiminį potencialą, kadangi pokyčiai planuojami būtent apygardose, tankiai apgyvendinamuose lenkakalbių. Siūlomas sprendimas vėlgi neatsižvelgia į ESBO rekomendacijas, kuriuose pabrėžiama, kad teritorijose, apgyvendintose tautinių mažumų, dėl visų planuojamų rinkimų apylinkių ribų pokyčių turi būti konsultuojamasi su tautinių mažumų atstovais⁸³.

Kiti dėmesio verti incidentai:

⁸¹<http://lt.efhr.eu/2013/10/14/eztf-keia-klausima-del-dvikalbiu-balsavimo-biuleteniui/>

⁸²<http://www.osce.org/odihr/elections/98586>

⁸³<http://124.lt/pl/polityka/item/18647-ograniczania-praw-politycznych-mniejszosci-narodowych-na-litwie-ciag-dalszy>

- 2013 m. rugpjūtį EFHR kreipėsi į Lietuvos ryto redakciją prašydama pakeisti straipsnio pavadinimą, kuris kurstė neapykantą lenkų sirgalių atžvilgiu. EFHR taip pat prašė pašalinti straipsnyje pavartotą teiginį dėl netinkamo lenkų sirgalių elgesio, kuris nebuvo paremtas jokiais objektyviais įrodymais. 2013 m. rugsėjo 8 dieną EFHR prašymas buvo patenkintas ir straipsnio pavadinimas pakeistas, o minėtas teiginys pašalintas.
- 2013 m. birželio 28 d. Trakų rajono teismas skyrė LLRA nariui piniginę 500 litų baudą už nesankcionuoto mitingo organizavimą. LR Susirinkimų įstatymas numato, jog pranešimą apie susirinkimo organizavimą organizatorius arba jų atstovas turi paduoti ne vėliau kaip prieš 5 darbo dienas iki numatomo susirinkimo vedimo dienos, šiuo atveju leidimas buvo išduotas vieną dieną prieš planuojamą mitingą. Mitingas įvyko tą pačią dieną, kai Savivaldybės taryba paskelbė informaciją apie galimą tautinių mažumų mokyklų uždarymą, taigi anksčiau nebuvo galimybės tokio prašymo pateikti. EFHR apskundė teismo sprendimą ir Vilniaus apygardos teismas po EFHR apeliacinio skundo išnagrinėjimo panaikino teismo sprendimą ir apsiribojo tik išpėjimu.
- 2013 m. kovą Šalčininkų gyventojai savo pašto dėžutėse ir už automobilių valytuvų rado lankstinukus, kuriuose buvo kurstoma neapykanta prieš žydų ir lenkų kilmės asmenis - *Lenkai ir žydai sprogite ir Lenkai ir žydai lauk iš Lietuvos*⁸⁴.
- 2013 m. gegužės 31 d. per Europos namų Vilniuje atidarymo ceremoniją buvo suorganizuotas piketas. Piketuotojai ragino ES pareigūnus atkreipti dėmesį į žmogaus teisių pažeidimus šalyje⁸⁵.
- 2013 m. gruodžio 23 d. prie Seimo įvyko protestas prieš Tautinių mažumų įstatymo projekto, užregistruoto LLRA nario J. Narkevič 2010 m., svarstymą. Dešimt protestuotojų laikė plakatus "Ar valdantieji priims Trojos arklį iš LLRA" ir teigė, jog įstatymo projektas prieštarauja Konstitucijai, nepaisant to, jog beveik identiškas įstatymas Lietuvoje galiojo beveik 20 m⁸⁶.
- Kita byla buvo susijusi su turistų iš Lenkijos išvarymu iš bažnyčios⁸⁷. Vilniaus apygardos prokuratūra atsisakė pradėti tyrimą teigiant, jog valstybė neturi teisės kištis į Bažnyčios reikalus ir EFHR remiasi tik informacija, pateikiama žiniasklaidoje (EFHR su tuo kategoriškai nesutiko, kadangi Baudžiamojo proceso kodekso 2 str. numato, jog Prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių,

⁸⁴ <http://kurierwilenski.lt/2013/04/23/prowokacja-czy-kolejny-atak-na-polakow/>

⁸⁵ <http://kurierwilenski.lt/2013/05/31/pikieta-w-dniu-otwarciu-domu-europejskiego-w-wilnie/>

⁸⁶ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prie-seimo-protestas-pries-tautiniu-mazumu-istatyma.d?id=63602134>

⁸⁷ This claim was submitted to the Prosecutor of Vilnius District on 26 September 2012.

kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika). 2012 m. spalį Vilniaus apylinkės teismas skundą priėmė. EFHR buvo informuotas, jog Vilniaus m. apylinkės prokuratūroje pradėtas tyrimas šioje byloje.

- Mokslo mylėtojų draugijos byla dėl apgadinto užrašo. Pastato renovacijos metu buvo apgadintas užrašas „Towarzystwo Przyjaciół Nauk” (liet. Mokslo mylėtojų draugija). EFHR kreipėsi į *Kultūros paveldo departamentą* prie Kultūros ministerijos ir EK. Departamentas pradėjo administracinę procedūrą, siekiant išsiaiškinti kas apgadino užrašą.

8. Ataskaitos dėl tautinių mažumų Lietuvoje

Verta atkreipti dėmesį į kitų nevyriausybinų organizacijų ataskaitas, kuriose pabrėžiama Lietuvoje egzistuojanti žmogaus teisių apsaugos, įskaitant mažumų teises, problema. Ypač svarbu paminėti Žmogaus teisių stebėjimo instituto (ŽTSI) ir amerikiečių organizacijos „Freedom House“ ataskaitas. Be to, negalima ignoruoti ES Pagrindinių teisių agentūros ir Europos tarybos dokumentų. Ne tik tų organizacijų ir organų, kurių specializacija – žmogaus teisių apsauga, ataskaitos, bet ir kitų sričių ataskaitos pažymi tautiniu pagrindu kylančias problemas.

8.1. Europos Sąjunga

ES Pagrindinių teisių agentūros ataskaitoje⁸⁸ minima, kad valstybės institucijos žmogaus teisių pažeidimo aukoms neužtikrina pakankamos informacijos apie galimybes apginti savo teises ir teikiamą teisinę pagalbą. Akcentuotina, kad pirminėje ataskaitoje atsirado tam tikrų netikslumų. Joje rašoma: „Lietuvoje 42 proc. apklaustų mažumų atstovų nurodė, kad darbo rinkoje susidūrė su problemomis dėl nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo.“ EFHR atliko išsamią *Darbo ir socialinių tyrimų instituto atlikto tyrimo, kuriuo rėmėsi ataskaitos autoriai, analizę, ir, atsižvelgdamas į ataskaitos duomenis, pripažino, kad tautinės mažumos neturi problemų su lietuvių kalba.* Institutas patvirtino, kad nurodyti 42 proc. (apklaustų mažumų atstovų skaičius) atspindi tik respondentų nuomonę, o ne jų tiesioginę patirtį su pagrindinėmis tautinių mažumų, ieškančių darbo arba siekiančių pagerinti savo padėtį darbo rinkoje, problemomis. EFHR prašymu ataskaita buvo pataisyta⁸⁹.

⁸⁸http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/917-AR_2010-conf-edition_en.pdf

⁸⁹http://fra.europa.eu/sites/default/files/corrigendum_fra-annual-report-2010_en-de-fr.pdf

Verta prisiminti, jog vėliausiai iki 2015 m. lapkričio 16 d. Lietuva privalo įgyvendinti EP I Tarybos direktyvą 2012/29/ES⁹⁰, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų bei neapykantos nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai⁹¹. Tai turėtų pagerinti nusikaltimų aukų teisių užtikrinimą, paramą ir apsaugą, užtikrinti geresnę informacijos teikimą bei atstovavimą teismuose. Direktyvoje atkreipiamas dėmesys į poreikį organizuoti bendro pobūdžio ir specialiuosius mokymus pareigūnams, turintiems kontaktą su aukomis, kad būtų didinamas jų informuotumas apie aukų poreikius ir sudarytos galimybės jiems su aukomis elgtis nešališkai, pagarbiai ir profesionaliai. Direktyvoje taip pat kalbama apie šalių bendradarbiavimą gerinant visuomenės švietimą. Tokie veiksmai gali apimti informavimo ir sąmoningumo didinimo kampanijas, mokslinių tyrimų ir švietimo programas, prireikus bendradarbiaujant su atitinkamomis pilietinės visuomenės organizacijomis ir kitais suinteresuotaisiais subjektais.

8.2. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija

Reikia pabrėžti, kad Lietuvos rinkimais susidomėjo ESBO – paruošė ataskaitą apie pasiruošimą LR Seimo rinkimams. ESBO stebėtojai 2012 m. pirmą kartą nuo 1996 m. apsilankė Lietuvoje. Jų dalyvavimas buvo rekomenduotas ataskaitoje, pateiktoje po ODIHR rinkimų poreikių vertinimo misijos apsilankymo Lietuvoje 2012 m. birželio 26–28 d.

Rinkimų poreikių vertinimo misija savo ataskaitoje nurodė kelis lietuvių valdžios veiksmų pavyzdžius, kurie neatitinka Europos Sąjungoje bendrai priimtų ir taikomų standartų.

- Pakeistos rinkimų ribos Vilniaus–Trakų ir Vilniaus–Širvintų apygardose – nuo jų atskirtos lenkų mažumos grupės, kurios buvo prijungtos prie apygardų (jose dominuoja lietuvių skaičius). Kartu sąmoningai sumažinta lenkų tautinės mažumos balsų reikšmė, o tai prieštarauja Venecijos komisijos priimtam Rinkiminių reikalų geros praktikos kodeksui⁹².
- Be to, lenkų tautinės mažumos balsų reikšmė buvo mažinama netolygiai paskirsčius rinkimų apygardas. Teritorijose, kur gyvena daugiausia lietuvių tautybės asmenų, vieną Seimo narį renka 30 tūkst. rinkėjų (minimalus rodiklis), o Vilniaus krašto apygardose, kuriose daugiausia gyvena lenkų mažumos atstovų, vieną Seimo narį renka 45 tūkst. rinkėjų (maksimalus rodiklis).

⁹⁰<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>

⁹¹<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>

⁹² [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)023rev-e)

- Nurodė, kad nė vienas iš 71 apygardos rinkimų komisijų vadovų nėra LLRA atstovas. Nors nustatyta tvarka, kad visos Lietuvos Seimo partijos turi teisę dalyvauti vadovaujant apygardos komisijoms, Vyriausioji rinkimų komisija neatsižvelgė į tai skirstydama funkcijas, kurios yra svarbios kontroliuojant rinkimų procesą.
- Labai neigiamai įvertino Lietuvoje nustatytą tautinių mažumų partijoms galiojantį 5 procentų rinkimų slenkstį. Akcentavo ESBO aukštojo komisaro nuomonę tautinių mažumų klausimais, siūlančią Lietuvai atsisakyti šio sprendimo.
- Diskriminaciniu veiksniu įvertino rinkimų informacijos, įskaitant politinių partijų programų, skelbimą tik lietuvių kalba. Autorių nuomone, LLRA privalo turėti teisę pristatyti savo programą lenkų kalba.
- Pripažino, kad Lietuvoje yra „reguliavimų perteklius“, nustatantis priėjimo prie žiniasklaidos tvarką rinkimų kampanijos metu. Be to, nustatė, kad, atsižvelgiant į politinių partijų finansavimą, didelės rinkimų reklamos sąnaudos riboja tautinių mažumų partijų priėjimą prie žiniasklaidos.

Ataskaitos išvadose pažymėta, kad visi nurodyti trūkumai reikalauja „papildomos analizės“ ir „rinkimų stebėjimo“⁹³.

2013 m. sausio 3 d. ESBO stebėtojai pateikė ataskaitą dėl parlamentinių rinkimų Lietuvoje 2012 m. spalį. Joje buvo nurodytos rekomendacijos dėl rinkiminio proceso Lietuvoje bei atkreiptas dėmesys į tautines mažumas bei jų teisių apribojimus. Ataskaitoje vienareikšmiškai kalbama apie būtinybę sumažinti šiuo metu galiojantį 5 proc. rinkimų slenkstį, kad pagerins tautinių mažumų atstovavimą teisėkūros procese. Autorių teigimu, sprendimai dėl rinkimų apygardų pakeitimų turi būti priimami tikatsižvelgus į tautinių mažumų interesus. Be to, teritorijose, gausiai apgyvendintose tautinių mažumų atstovų, informacija apie balsavimą turi būti teikiama jų gimtąja kalba. Ši ataskaita yra gera pradžia skatinti keisti LR rinkimų įstatymą, siekiant pagerinti tautinių mažumų atstovavimą politiniame gyvenime.

8.3. Freedom House

2012 m. „Freedom House“ ataskaitoje⁹⁴ akcentuota: „Etninių mažumų, kurios sudaro 16 % visų Lietuvos gyventojų, teisės yra ginamos įstatymo.“ Šis teiginys neatitinka tikrovės ir gali

⁹³www.osce.org

⁹⁴<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/lithuania>

sukelti sąmyšį. Turbūt tai galima sieti su globaliai veikiančios organizacijos nesugebėjimu pastebėti kai kurių mažesnėms vietinėms organizacijoms prieinamų niuansų. EFHR išsiuntė „Freedom House“ laišką, kuriame pabrėžia šį netikslumą ir spragas LR įstatymuose bei organizacinėse struktūrose.

Be minėto klaidingo teiginio ataskaitoje išvardijamos silpnosios žmogaus teisių apsaugos pusės Lietuvoje. Ataskaitoje nurodyta, kad kas ketvirtas Lietuvoje gyvenantis mažumos atstovas patyrė diskriminaciją darbe. Be to, pabrėžiama romų diskriminacija – jie laikomi labiausiai diskriminuojama tauta Lietuvoje. Ataskaitos duomenimis, šiai tautinei mažumai sunkiai pasiekiamos socialinės paslaugos, ji sunkiausiai įsidarbina, o santykiai su policija – ypač sudėtingi. Vyriausybės parengtoje Romų integracijos į Lietuvos visuomenę 2008–2010 m. programoje buvo nustatyti su švietimu ir darbo rinka susiję romų poreikiai, tačiau nebuvo nurodyti socialiniai sprendimai būsto, sveikatos apsaugos klausimais ir pan. Be to, nors planuojama finansinė parama turėjo siekti 1 mln. litų per metus, nuspręsta skirti tik 1 mln. litų per trejus metus.

EFHR pastangomis tikrovės neatitinkantis teiginys „Freedom House“ ataskaitoje už 2012 m. buvo pakeistas kitu: „Etninių mažumų, kurios sudaro 16 % visų šalies gyventojų, diskriminacija vis dar lieka problema, ypač mažai romų tautai“. Šis pokytis turėtų taip pat sustabdyti netikslią informaciją skleidžiančius Lietuvos politikus, kurie savo pareiškimuose cituoja tarptautinių organizacijų ataskaitas.

Todėl naujausioje 2013 m. „Freedom House“ ataskaitoje jau neminima, kad tautinės mažumos Lietuvoje yra saugomos, priešingai – atkreipiamas dėmesys, kad tautinių mažumų diskriminacija išlieka. Taip pat primenama, kad tautinių mažumų mokyklų mokiniai turi laikyti tokį patį lietuvių kalbos brandos egzaminą, kaip ir besimokantys lietuviškose mokyklose⁹⁵.

8.4. Amnesty International

Tarptautinė organizacija „Amnesty International“, kurios tikslas – ginti žmogaus teises, 2012 m. metinėje ataskaitoje apkaltino Lietuvą pasyvia pozicija dėl CŽV kalėjimų Lietuvos Respublikos teritorijoje. „Amnesty International“ teigimu, labiausiai šokiruoja tai, kad, nepaisant nuolat skelbiamos naujos informacijos šiuo klausimu, Lietuvos Vyriausybei trūksta stiprios politinės valios atlikti išsamų tyrimą. Ataskaitoje taip pat kalbama apie seksualinių

⁹⁵ <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/lithuania#.UtqJg9J7bDe>

mažumų diskriminaciją, priminta, kad Lietuva nesiruošia ratifikuoti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos Protokolo nr. 12, įvedančio visišką diskriminacijos draudimą.

Negalima nepaminti fakto, kad 2013 m. liepą „Amnesty International“ pateikė Vyriausybės kancleriui A. Mačiuliui savo rekomendacijas dėl Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai⁹⁶. Viena iš rekomendacijų buvo susijusi su Lietuvos ištraukimo į žmogaus teisių apsaugos gerinimą ES viduje bendradarbiaujant su kitomis šalimis. Tarp problemų, kurias reikėtų spręsti, organizacija nurodė romų tautinės mažumos diskriminaciją bei atitinkamos apsaugos migrantams ir pabėgėliams neteikimą.

8.5. Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija

Į jau minėtą mažų baudų skyrimą už neapykantos kurstymą savo 2011 m. ataskaitoje⁹⁷ taip pat atkreipė dėmesį Europos komisija kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI). ECRI nuomone, skiriamos baudos turi būti demotyvuojančios ir proporcingos padarytai veikai. Valstybinės institucijos turėtų organizuoti mokymus policijos darbuotojams, teisininkams, teisėjams ir prokurorams apie rasizmą ir rasinę diskriminaciją. Be to, reikėtų rinkti statistinius duomenis apie šiuos nusikaltimus, o NVO turėtų būti suteikta teisė dalyvauti ir atstovauti nukentėjusiuosius teismuose. Verta priminti, kad ECRI nuomone, Lietuvos valdžia turėtų apsvarstyti galimybę įtraukti žmogaus teises kaip atskirą ir privalomą dalyką į mokomąją programą pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose. Klausimai, susiję su žmogaus teisėmis bei žinios apie etnines/tautines mažumas turėtų kuo anksčiau atsidurti mokymo programoje. Be to, turėtų būti padidintas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos biudžetas, o visuomenės informavimas turėtų tapti viena iš Tarnybos funkcijų ir kompetencijų, skiriant tam lėšas

8.6. Europos žmogaus teisių fondas

2011 m. Europos žmogaus teisių fondas (EFHR) alternatyvioje ataskaitoje, kuri rengia ketvirtojo ir penktojo Lietuvos periodinių ataskaitų peržiūrą pagal Tarptautinę visų rasinės diskriminacijos formų likvidavimo konvenciją⁹⁸, skirtoje Rasinės diskriminacijos eliminavimo komitetui, atkreipiamas dėmesys į valstybinių institucijų veiklą ir susirinkimų laisvės problemas. Dokumentas primena faktą, kad 2009 m. kovo mėn. ŽTSI ir Lygių galimybių plėtros centras (LGPC) pranešė Vilniaus savivaldybei apie ketinimą kovo 11 d. organizuoti taikų susirinkimą „Prieš rasizmą ir ksenofobiją – už toleranciją“. Buvo suplanuotos taikiai nusiteikusių Lietuvos piliečių eitynės Vilniaus gatvėmis. Jie norėjo

⁹⁶ http://www.amnesty.eu/content/assets/hdr/Lithuanian_presidency.pdf

⁹⁷ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>

⁹⁸ <http://www.efhr.eu/wp-content/uploads/2011/03/AR-PL-2011-04-03.pdf>

parodyti pagarbą konstitucinėms vertybėms – laisvei, demokratijai ir tolerancijai. Savivaldybei skirtame rašte buvo pranešta, kad ŽTSI ir LGPC nori organizuoti Nepriklausomybės atkūrimo dieną pagerbiančias eitynes ir parodyti pagarbą laisvai, demokratinei ir žmogaus teises gerbiančiai Lietuvos valstybei. Leidimą organizuoti eitynes turėjo išduoti Viešųjų renginių koordinavimo komisija, tačiau ji, po dviejų posėdžių su ŽTSI ir LGPC atstovais, priėmė neigiamą sprendimą. Atsisakymo išduoti leidimą argumentai buvo nepagrįsti – galimybė pažeisti viešąją tvarką ir viešąjį saugumą, visuomenės sveikatą ir moralę bei kitų laisvę ir teises. ŽTSI ir LGPC šį sprendimą, kaip nepagrįstą, apskundė teismui. Be to, buvo pažeistas susirinkimų įstatymas, kadangi Vilniaus miesto savivaldybės administracija priėmė sprendimą mažiau kaip prieš 48 valandas iki planuojamo susirinkimo. Vilniaus rajono apylinkės teismas atmetė ieškinį 2009 m. rugsėjo mėn., o po metų Vilniaus apygardos teismas atmetė ŽTSI ir LGPC apeliacinį skundą. Galiausiai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. balandžio mėn. palaikė subjektų versiją ir atsisakymą suteikti leidimą organizuoti eitynes pripažino nepagrįstu.

Kontraversiškumo šiam atvejui suteikia faktas, kad neleidžiama organizuoti renginio, skatinančio lygybę ir toleranciją, tačiau leidžiama kasmet Šalčininkų rajone organizuoti nacionalinio pobūdžio stovyklas, pavyzdžiui, „Lietuva – lietuviams“, kurios net finansuojamos iš Kultūros rėmimo fondo lėšų. Be to, leidžiama laisvai demonstruoti svastikos simbolį, nes Klaipėdos apylinkės teismas pripažino, kad tai – Lietuvos kultūros paveldo simbolis.

Taip pat kritikos nusipelno bendradarbiavimo trūkumas tarp valstybinių institucijų ir tautinių mažumų atstovų prieš priimant svarbius sprendimus. Ataskaitoje kalbama apie lenkų kalbos, kaip pagalbinės, vartojimą viešojo administravimo institucijoje, kur lenkų tautinė mažuma sudaro daugumą, bei apie dvikalbių gatvių pavadinimų lentelių problemą.

Naujausioje EFHR ataskaitoje – Alternatyvi Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita (2013 m.)⁹⁹ – teigiama, kad po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo 1990 m., TMAPK ratifikavimo 2000 m. vasario 17 d. ir Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą 2004 m. bendra tautinių mažumų padėtis nepagerėjo. Apmaudu, kad po ratifikavimo, 12 metų trukusio stebėjimo bei TMAPK Patariamojo ekspertų komiteto rekomendacijų Lietuva nesistengia efektyviau vykdyti išsipareigojimų. Šioje ataskaitoje pažymima, kad pastaraisiais metais valdžia vis labiau ignoruoja TMAPK nuostatus ir šios sutarties Patariamojo komiteto rekomendacijas, kartais argumentuodama tuo,

⁹⁹ http://efhr.eu/hdd/EFHR_Shadow_Report_Lithuania_19_November_2013.pdf

kad sutartyje nėra „realių įpareigojimų“, o nuostatos iš esmės yra pragmatinio pobūdžio. Tai nulėmė valdininkų manymą, kad už tai jie negali būti baudžiami, ar kad nėra jokios skubos vykdyti Lietuvos Vyriausybės įsipareigojimus, atsiradusius po Konvencijos ratifikavimo. Tai yra aiškus TMAPK pažeidimas, kuris rodo, kad valdžia nesilaiko šio dokumento nuostatų tam tikrose srityse. Tai puikiai iliustruoja pavyzdžiai: 2010 m. nustojo galioti 1989 m. Tautinių mažumų įstatymas ir (2013 m. lapkričio 18 d.) nesusitarta dėl naujo tautinių mažumų teisių įstatymo, buvo sumažintas dalykų, kurie yra dėstomi tautinių mažumų kalbomis, skaičius ir jie pakeisti lietuvių kalbos pamokomis, atsisakoma pripažinti ir vartoti nelietuviškus gyventojų vardus daugumoje situacijų, vyko teismo procesai dėl dvikalbių gatvių pavadinimų ženklų vietovėse, kuriose daugiausia gyvena tautinių mažumų atstovai.

Taip pat reikia pažymėti, kad bet kokios teigiamos iniciatyvos, įskaitant ir tas, kurios vyko po Kultūros ministerijos konsultacijų dėl tautinių mažumų įstatymo projekto, sulaukia stipraus pasipriešinimo net ir iš valstybės Ministro Pirmininko. Politikai ir valdininkai prieštarauja tautinių mažumų teisėms, iškeldami tai, kas, jų manymu, yra pamatinės Lietuvos vertybės: kalba, vientisumas ir vienybė. Taigi, svarbios Lietuvos visuomenės dalys, atrodo, yra abejingos, neinformuotos ir nepritariančios tautinių mažumų apsaugos poreikiui. Lietuvos Vyriausybė, atsižvelgdama į Pagrindų konvencijos nuostatas, savo 2012 m. gruodžio 13 d. programoje įsipareigojo išspręsti tautinių mažumų problemas: vardų ir pavardžių rašymą tautinių mažumų kalbomis oficialiuose dokumentuose, dvikalbių gatvės ir topografinių ženklų naudojimą Pagrindų konvencijos. Iki tol nebuvo imtasi jokių svarbių priemonių šioms problemoms spręsti.

8.7. Žmogaus teisių stebėjimo institutas

Žmogaus teisių stebėjimo instituto (ŽTSI) parengtame ir 2013 m. lapkritį publikuotame tyrime „Neapykantos nusikaltimų aukų apsauga – Lietuvos atvejis“¹⁰⁰ buvo atrastos dvi pagrindinės problemos, apsunkinančios reagavimą į šiuos nusikaltimus. Pirma – netinkamas veikos kvalifikavimas. Teisėsaugos institucijos neapykantos nusikaltimus dažnai kvalifikuoja kaip chuliganišką elgesį. Kita problema siejama su perįgaliojimu priimti sprendimus dėl neapykantos nusikaltimų. ŽTSI nurodo, kad sprendimas dėl padarytos veikos kvalifikavimo turėtų būti priimamas asmenų, vykdančių tyrimą, o ne išorės ekspertų. Savo analizėje ŽTSI teigia, kad Lietuvos teisėsaugos institucijos dar nėra pasirengusios kovoti su neapykantos

¹⁰⁰<http://www.hrmi.lt/uploaded/Apzvalgos/Hate%20Crimes%20Victims%20Rights%20Study%20EN%202013.pdf>

nusikaltimais Lietuvoje. Instituto vertinimu, pasisakymai, skatinantys neapykantą ar diskriminaciją, pvz., internetiniuose komentaruose, vertinami atlaidžiai. Pareigūnams trūksta žinių ir supratimo įvertinti neapykantos, skleidžiamos žodžiu, nusikaltimo rimtumą. Be to, atlikus tyrimą paaiškėjo, kad informacija apie neapykantos nusikaltimų aukų teises ir jų ginimo procedūrą yra suteikiama labai formaliai arba išvis nesuteikiama. Taip pat svarbi kliūtis yra vertėjų trūkumas.

2013 m. birželį ŽTSI pristatė jau septintą žmogaus teisių 2011–2012 m. Lietuvoje apžvalgą, kurioje teigiama, kad per pastaruosius metus Lietuvoje nebuvo pastebėta reikšmingų pokyčių, kadangi šalyje vis dar nėra vientisos ir organizuotos žmogaus teisių apsaugos strategijos. Įvairių socialinių grupių – moterų, žmonių su negalia, tautinių mažumų, homoseksualų ir vyresnio amžiaus asmenų – diskriminacija išlieka opi problema. Tuo tarpu 2011 m. priimtas Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, dėl formalaus jo įgyvendinimo, realios pagalbos nukentėjusiems asmenims nesuteikia. Teisėsaugos institucijos pareigūnai piktnaudžiauja savo teisėmis sulaikydami įtariamuosius, o siekdami tyrimo eigos palengvinimo, naudoja spaudimą. Taip pat kontroversijas kelia teisė į teisingą teismą bei į taikius susirinkimus. Be to, pabrėžiama, kad vaiko teisės turėtų būti valstybės prioritetas, tuo tarpu Lietuvoje tai vertinama kaip labdaringa akcija, o ne prigimtinė teisė.

9. Išvados

Per beveik daugiau kaip dvejus nepriklausomybės dešimtmečius Lietuva žengė nemažai žingsnių, siekdama prisijungti prie žmogaus teises gerbiančių valstybių. Deja, ir toliau tai kelia rimtų klausimų. Ypač didelių trūkumų randama tautinių, etninių mažumų įstatymuose ir kt., pavyzdžiui, trūksta pagrindinių teisės aktų (Tautinių mažumų įstatymo, Europos regioninių ir mažumų kalbų chartijos ratifikavimo), be to, nustatytas diskriminacinis reguliavimas (Švietimo įstatymas, mažumų kalbų vartojimo švietimo sistemoje reguliavimas).

Reikėtų paminėti, kad šios padėties pagerinti nepavyksta, nekreipiamas dėmesys į diskriminuojamų socialinių grupių veiksmus, neorganizuojama piliečių iniciatyva, nėra pastebima aiškių tarptautinių institucijų signalų (ne tik tarptautinių, bet ir nevyriausybinų organizacijų). Tai reiškia, kad dar nemažai pastangų reikia įdėti tam, kad Lietuvą galima būtų pavadinti tikrai demokratine teisine valstybe – sudėtine Europos civilizacijos dalimi. Nepaisant to, kad daugybėje išvardytų ataskaitų tiesiogiai ir konkrečiai nurodomos Lietuvos

teisėtvarkos spragos bei pateikiamos gairės ir rekomendacijos kaip pagerinti dabartinę situaciją, šie pasiūlymai nebus veiksmingi be politinės valios išspręsti įsisenėjusias problemas.

Gausios EFHR intervencijos patvirtina, kad Lietuvos visuomenei trūksta žinių apie žmogaus teises ir jų apsaugą. Žemas sąmoningumas ir auganti netolerancija tautinėms mažumoms bei tarptautinių ir nacionalinių organizacijų kritiškos ataskaitos leidžia teigti, kad Lietuva stovi kryžkelėje ir negali nuspręsti, kuriuo keliu eiti toliau – demokratinės valstybės, taikančios europinius standartus ar likti šalimi, nesugebančia užtikrinti pagrindinių žmogaus teisių.

Teisinė pagalba tautinėms mažumoms Lietuvoje negali išspręsti aukščiau aprašytų problemų. Deja, tautinių mažumų atstovams taip pat trūksta žinių apie jiems priklausančias teises. Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje į tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus nėra atsižvelgiama – ypač į tuos, kurie susiję su tautinėmis mažumomis. Lietuvai būtina tarptautinių organizacijų, tokių kaip: EŽTT, ES ŽT, EP PK, pagalba ir konsultacijos. EFHR teigimu, norėdama prisijungti prie šalių, kuriose pažeidžiamos grupės yra ginamos, Lietuva turėtų priimti įstatymą, saugantį tautinių mažumų teises. Demokratijos branda matuojama taip pat tuo, kaip dauguma elgiasi su mažuma. Šioje ataskaitoje pristatyta EFHR veikla 2012–2013 m. akivaizdžiai parodo būtinybę tęsti veiklą dėl žmogaus teisių, įskaitant tautinių mažumų teisių apsaugos užtikrinimą.

10. Rekomendacijos paremtos EFHR 2012-2013 m. ataskaita.

I. Būtina priimti įstatymą, garantuojantį teisinę apsaugą tautinėms ir etninėms mažumoms, atsižvelgiant į Lietuvos prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus:

- a) Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją;
- b) Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją
- c) ES pagrindinių teisių chartiją;
- d) Direktyvą 2000/43/EB, įgyvendinančią vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės

II. Kuo skubiau priimti Švietimo įstatymo pataisas, kuriuose:

- a) atsižvelgiama į programos skirtumus mokyklose lietuvių ir nelietuvių ugdomąja kalba

- b) pašalinamos nuostatos, kuriomis įtvirtinama nelygybė tarp mokyklų (30 str.)
 - c) tautinių mažumų mokykloms užtikrinamas atitinkamas finansavimas, kuris padengtų didesnius mokymo kaštus šiose mokyklose;
 - d) Įvedama galimybė mokytis tautinių mažumų kalbų taip pat lietuvių mokyklose, esančiose tautinių mažumų atstovų gausiai apgyvendinamose vietovėse;
- III. Pasirašyti ir ratifikuoti Europos regioninių arba mažumų kalbų chartiją (1992 m.)**
- IV. Ratifikuoti Teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolą Nr. 12 (2000 m.)**
- V. Pakeisti Lietuvos teismų ir valstybinių institucijų doktriną, susijusią su Lietuvos ratifikuotomis tarptautinėmis konvencijomis ir traktatais. Šie aktai yra ignoruojami arba jiems nėra suteikiama pakankamai galios.**
- VI. Sprendžiant žmogaus teisių apsaugos klausimus aktyviau naudotis egzistuojančiais tarptautiniais instrumentais, tokiais kaip nepriklausomi teismai ir tarptautinės institucijos: ES TT, EŽTT, ES KP, vyriausiasis ESBO komisaras tautinių mažumų klausimais bei JTO Žmogaus teisių komitetas. Nepriklausomos institucijos suteikia vilties skleisti gerąją praktiką visuomenėje ir valstybinėse institucijose, kad europiniai žmogaus teisių apsaugos standartai būtų efektyviau ir greičiau įgyvendinami.**
- VII. Lietuva turėtų tirti ir pašalinti visus tautinių mažumų diskriminacijos atvejus, įskaitant diskriminaciją darbo rinkoje ir neapykantos kalbą, stebint internetinę erdvę bei baudžiant tokius nusikaltimus vykdančius asmenis.**
- VIII. Skleisti žmogaus teises ir daugiakultūriškumą per pagarbą žmogaus teisėms ir jų įgyvendinimą. Siekiant padidinti visuomenės bei politikos sąmoningumą šioje srityje, turėtų būti organizuojami mokymai apie žmogaus teisių apsaugą. Mokymai turėtų būti vedami kiekvienoje mokykloje, o mokykloms turi būti**

suteikta galimybė naudotis lėšomis, kurias šiam tikslui skiria LR Švietimo ir mokslo ministerija.

- IX.** Skleisti informaciją apie žmogaus teises (kaip ginti savo teises, kokios teisės priklauso kiekvienam žmogui itt.) tarp visuomenės, ypač tarp labiausiai pažeidžiamų grupių, t.y. tautinių ir etninių, religinių mažumų.
- X.** Skirti atitinkamas lėšas kultūros ir žiniasklaidos projektams.
- XI.** Lietuvos valstybė turėtų laikytis Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 16 str., ir EK gairių „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) surinktų Gerosios rinkimų praktikos kodekse (2002 m.) t.y. susilaikyti nuo veiksmų keičiančių tautines proporcijas rajonuose, kuriuose gyvena tautinės mažumos ir ribojančių teises ir laisves įtvirtintas Pagrindų konvencijos nuostatose. Be to Lietuva neturėtų keisti rinkimų apylinkių, siekiant skaidyti tautinių mažumų elektoratą.
- XII.** Teikti paramą NVO, veikiančios žmogaus teisių apsaugos srityje Lietuvoje. NVO turėtų būti įtrauktos į sprendimų priėmimo procesą žmogaus teisių srityje, joms turi būti suteikta patariamoji funkcija, suteikiant galimybę apskųsti valstybinių institucijų sprendimus šioje srityje.